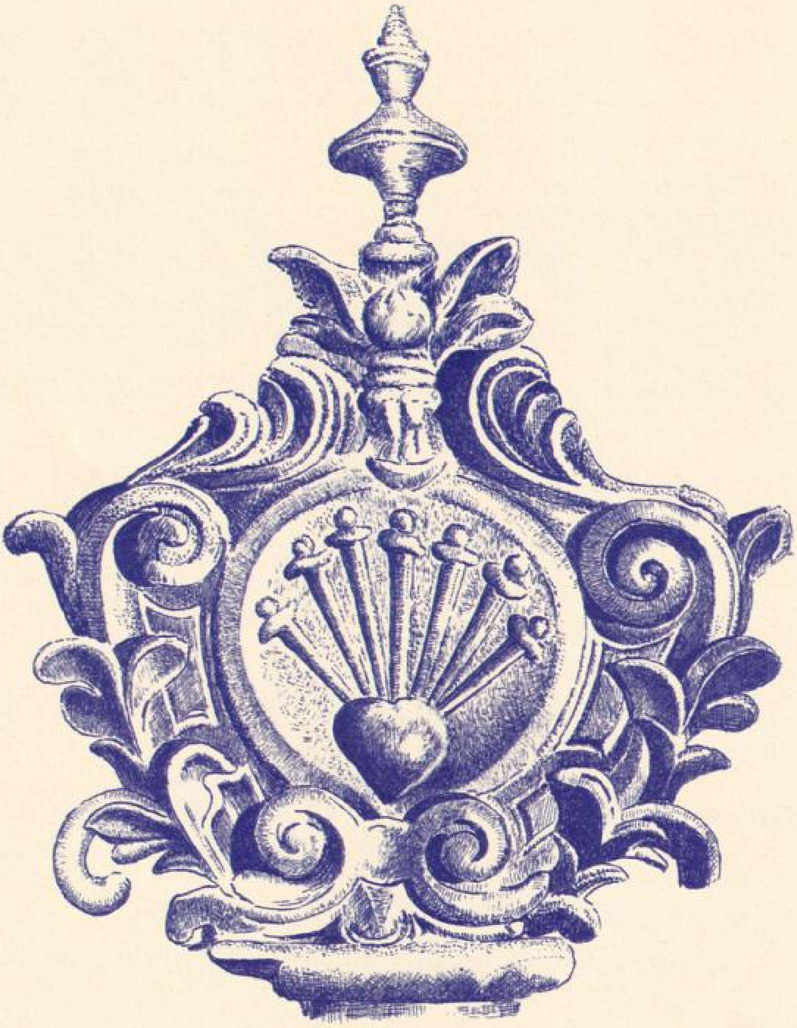

ESTUDIS

JOAN MONTORO I MALTAS
La batllia mataronina (1429-1435): institució i vida quotidiana

HÉCTOR LÓPEZ SILVA
L'extracció de rodolins a la Germandat de Sant Elm

RAFAEL SOLER I FONRODONA
El sostre del cambril o sala de juntes de la capella dels Dolors de Santa Maria de Mataró

PERE TIÓ I CASAS
Ramon Martí i Alsina. Apunts per a la seva biografia. Els pares, la primera esposa, el cosí pintor Enric Ferau i Alsina

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

FULLS/108

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, gener 2014

FULLS/108

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, gener 2014

TAULA

- **EDITORIAL** 1
- **ACTUALITAT** 3
- **ESTUDIS**

LA BATLLIA MATARONINA (1429-1435): INSTITUCIÓ I VIDA QUOTIDIANA
Joan Montoro i Maltas 6

L'EXTRACCIÓ DE RODOLINS A LA GERMANDAT DE SANT ELM
Héctor López Silva 19

EL SOSTRE DEL CAMBRIL O SALA DE JUNTES DE LA CAPELLA DELS DOLORS DE SANTA MARIA DE MATARÓ
Rafael Soler i Fonrodona 26

RAMON MARTÍ I ALSINA, APUNTS PER A LA SEVA BIOGRAFIA. ELS PARES, LA PRIMERA ESPOSA, EL COSÍ PINTOR ENRIC FERAU I ALSINA
Pere Tió i Casas 29

- **DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA**

Portada: Escut de la Venerable Congregació de la Mare de Déu dels Dolors.
Representa el cor de la Mare de Déu travessat per set espases, els set dolors, relacionats amb una devoció popular.
Dibuix Joan Castellà i Oliva.

Prohibida la reproducció dels textos i de les il·lustracions sense esmentar la procedència.

Edita: **MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA**
Centre d'Estudis Locals de Mataró
Beata Maria, 3. 08301 Mataró
Tel. 93 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
www.masmm.org

Director: Nicolau Guanyabens i Calvet

Consell de redacció: Nicolau Guanyabens i Calvet
Manel Salicrú i Puig
Joan Castellà i Oliva

Composició i impressió:
Copisteria Castellà - c/Pujol, 40 - 08301 MATARÓ

Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria no es responsabilitza necessàriament de l'opinió que expressen els articles signats.

Amb la col·laboració de Ajuntament de Mataró Regidoria de Cultura

Amb el suport de Institut Ramon Muntaner

EDITORIAL

2014. ANY D'ANIVERSARIS

Aquest any fa tres-cents anys de la caiguda de Barcelona en mans del rei Felip V, l'11 de setembre de 1714, després d'un duríssim setge que havia començat pel juliol de l'any anterior. A conseqüència de la derrota dels catalans, un any i mesos després, el 16 de gener de 1716, el rei Felip dictava el Decret de Nova Planta, que abolia les Constitucions de Catalunya, amb l'única excepció del dret civil.

Mataró havia acceptat el rei Felip l'any 1702 i va obtenir aquest mateix any el títol de ciutat, previ pagament de 3.500 dobles d'or. Però el 27 d'agost de 1705 va reconèixer com a rei l'arxiduc Carles d'Àustria, i en aquest context el 1708 va rebre Isabel Cristina de Brunswick, la seva esposa, i el propi arxiduc Carles va venir a Mataró a conèixer-la.

Entre el 1702 i el 1711 tropes espanyoles i franceses s'enfrontaren al centre d'Europa, a la Península i a Catalunya, amb exèrcits que donaven suport a l'arxiduc i no reconeixien Felip V com a rei. El resultat de la contesa era incert, però la proclamació de l'arxiduc com a emperador d'Alemanya, va trencar l'equilibri d'interessos i al Tractat d'Utrech, l'11 d'abril de 1713, els aliats, a canvi de compensacions territorials a Europa i a la Mediterrània, acceptaven Felip V com a rei. I, com a conseqüència del tractat, els catalans van ser abandonats a la seva sort, tot i que l'any 1705 havien signat a Gènova un pacte d'aliança amb Anglaterra.

En aquest context, la ciutat de Barcelona optà per resistir i no reconèixer Felip V, i pel juliol de 1713 va ser assetjada. Mataró, en canvi, just iniciat el setge de Barcelona, el 31 de juliol de 1713, retornà a l'obediència de Felip V. El 3 d'agost abandonaren la ciutat les tropes imperials

i l'endemà, sense cap resistència, hi entraven les tropes filipistes. Primer aniversari a considerar, els tres-cents anys dels fets de 1714.

El segon aniversari a contemplar és la finalització de la Guerra del Francès, farà dos-cents anys. Entre el 1808 i el 1814 Catalunya, i Mataró, van ésser ocupades pels exèrcits napoleònics. Sis anys de guerra, de tribulacions, de penúries, de trasbalsos, que determinaren a Catalunya i a Espanya la fi de l'antic règim. Cal recordar dos fets de la història mataronina d'aquells anys, l'assalt a la ciutat del dia de Corpus de 1808, i la presència dels militars napoleònics a la ciutat entre 1811 i 1814, establerts en el convent dels Caputxins, convertit en caserna.

Un tercer aniversari a commemorar és el centenari de la constitució de la Mancomunitat de Catalunya, el 6 d'abril de 1914. La Mancomunitat agrupava en una sola institució les quatre diputacions de les províncies catalanes i va ésser la primera forma de govern dels catalans des del 1714. Enric Prat de la Riba en va ésser el primer president. A la seva mort, el va substituir el mataroní Josep Puig i Cadafalch. Només en nou anys, ja que va ésser suprimida per la dictadura de Primo de Rivera, va fer una tasca ingent per a la modernització de Catalunya.

També cal recordar el centenari de l'inici de la Guerra Europea, després dita Primera Guerra Mundial, iniciada el 28 de juliol amb el bombardeig de Belgrad per l'imperi austro-húngar. Sortosament l'estat espanyol no participà en la contesa i per això, durant els quatre anys de guerra, a Catalunya hi hagué una gran activitat industrial que acabà amb una gran crisi, que provocà el *lock-out* del 1919, i que, indirectament, l'any 1923, portà a la dictadura.

I el darrer aniversari a tenir en compte és el setanta-cinquè aniversari de la finalització de la Guerra Civil, amb la invasió –en van dir alliberament– de Catalunya per les tropes del general Franco, la supressió de l'autonomia, l'exili d'una part important de la població, els camps de concentració per a soldats i civils a la Catalunya Nord, i l'inici de la gran repressió, que no va acabar fins a l'any 1975, amb la mort del general. També s'ha de dir que una part dels catalans acceptaren, de grat, o per força, el règim del general Franco.

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria ha previst de commemorar totes aquestes efemèrides.

En el marc dels actes que s'organitzen a Catalunya amb motiu del tricentenari dels fets de 1714, el Museu Arxiu de Santa Maria serà una de les cinc seus de l'exposició *El pintor Antoni Viladomat i Manalt (1678-1755*), que compartirà amb el Museu d'Art de Girona, el Museu de Lleida Diocesà i Comarcal, el Museu Nacional d'Art de Catalunya i el Museu de Mataró. Aquesta exposició, comissariada pel doctor Francesc Miralpeix, serà una nova oportunitat per descobrir l'art del barroc català i la figura d'un dels pintors més importants del moment al sud d'Europa. S'inaugurarà el 10 de maig.

I en un entorn més local l'exposició *Mataró 1700-1714*, que s'inaugurarà el 2 de juliol a l'estatge del Museu Arxiu, a partir de documentació i objectes conservats a Santa Maria, intentarà d'explicar la trajectòria de la ciutat durant aquells anys.

De manera paral·lela a les dues exposicions, s'organitzaran visites guiades, conferències i taules rodones.

Pel que fa a les altres commemoracions, l'equip del Museu Arxiu ha organitzat un cicle de conferències amb el lema «2014. Any d'aniversaris», el detall del qual figura en l'apartat d'actualitat d'aquests *Fulls*.

ACTUALITAT

LA GEGANTA ELISABETH CRISTINE VON BRAUNSCHWEIG-WOLFENBÜTTEL

Amb motiu del III centenari de la Guerra de Successió, que portà a la nostra ciutat l'episodi del desembarcament d'Elisabet Cristina de Brunswick a Mataró, l'any 1708, procedent de San Pier d'Arena (Gènova) on havia arribat des de Viena, hem cregut oportú de donar a conèixer l'existència a la ciutat de Wolfenbüttel (Alemanya) d'una geganta que representa Elisabet Cristina. En altres publicacions,[1] ja hem explicat que feia pocs mesos que Elisabet Cristina s'havia casat per poders amb l'arxiduc Carles d'Àustria, i que fou a Mataró quan ella i el seu espòs es conegueren per primera vegada ja casats. La geganta de Wolfenbüttel té la particularitat d'ésser l'única geganta existent a tot l'estat alemany.[2]

El seu origen rau en la idea que va tenir la senyora Matilde Romagosa (1935-2011), resident aleshores a Wolfenbüttel, d'erigir un monument a Pau Casals a la susdita ciutat alemanya. Aquest monument va rebre el suport de molta gent i institucions catalanistes, i s'inaugurà el 15 de maig, Dia d'Europa, de l'any 1985. El mateix dia també es fundava a Wolfenbüttel l'agrupació "Pau Casals Freunde" ("Amics de Pau Casals"), per a promoure les activitats culturals catalanes en aquesta ciutat.

A redós de l'agrupació, s'hi formà la colla gegantera portant de la geganta Elisabet Cristina i d'un capgròs que representa Maria Teresa, una de les seves filles. Aquesta colla ha fet moltes sortides en actes culturals i altres festes, i també ha estat present a Barcelona i a Reus.

Veurem algun dia aquesta geganta a Mataró, la primera ciutat de Catalunya que ella va conèixer, en desembarcar-hi l'any 1708?

J.Llovet

NOTES

1.- Joaquim Llovet, *Mataró-1680-1719: El pas de vila a ciutat i a cap de corregiment,* (Mataró, 2002), 113-122.

2.- Agraïm al Sr.Karl-Ernts Hueske, promotor cultural a Wolfenbüttel, les fotos que ens ha facilitat de la geganta d'aquesta ciutat alemanya.

Geganta de Wolfenbüttel. Fotos Karl-Ernts Hueske

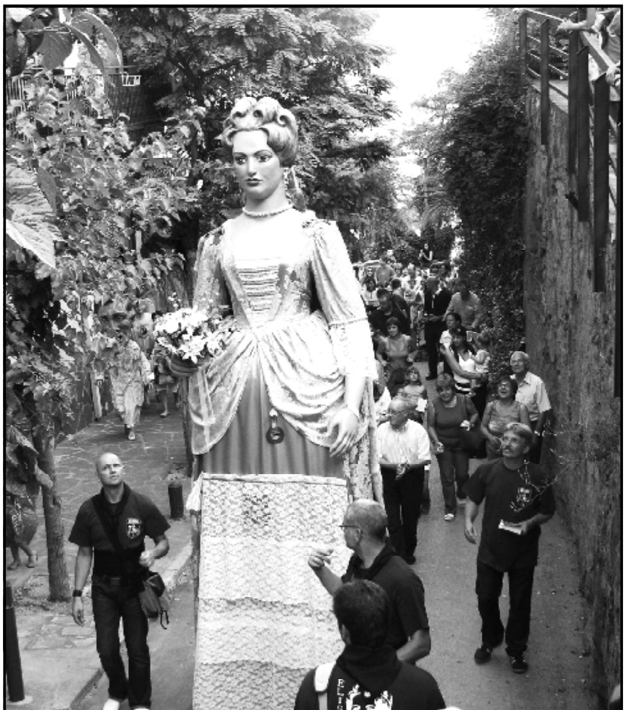

CICLE DE CONFERÈNCIES *2014. ANY D'ANIVERSARIS*

El Museu Arxiu programa un cicle de conferències per commemorar quatre aniversaris d'aquest 2014, tots els actes seran a l'estatge del Museu Arxiu de Santa Maria a dos quarts de vuit del vespre.

Dimecres 12 de febrer. Setanta-cinc anys de la fi de la Guerra Civil a Mataró, a càrrec de Manel Salicrú.

Dimecres 12 de març. Els dos-cents anys de la fi de la Guerra del Francés. La fi del primer Ajuntament Constitucional de Mataró, a càrrec d'Albert Dresaire.

Dimecres 2 d'abril. La Mancomunitat de Catalunya: Història i actualitat cent anys després, a càrrec de Ramon Salicrú.

Dimecres 7 de maig. 1914: cent anys d'una guerra que va capgirar el món, a càrrec de Joan Safont.

ALEXANDRA CAPDEVILA, PREMI ILURO 2013

El treball *Els murcians dels segles XVI i XVII. Entre la temporalitat i l'arrelament al Maresme,* de la historiadora barcelonina Alexandra Capdevila, ha estat guardonat amb el Premi Iluro de Monografia Històrica, instituït per la Fundació Iluro, corresponent a la convocatòria de l'any 2013. Malgrat el títol, però, el treball és un retrat sociològic no d'aquest col·lectiu de la comunitat veïna, sinó dels francesos que van arribar i es van instal·lar en el territori. Felicitem l'autora, amiga i col·laboradora del Museu Arxiu, i fem constar que aquest guardó reconeix la seva important contribució a la historiografia del Maresme.

El jurat també ha atorgat un accèssit a mossèn Jaume Brufau per l'obra *De xerric a capità d'empresa. La indústria del gènere de punt al Maresme*, en la qual retrata l'evolució d'aquest sector econòmic a través de la història personal del seu pare.

En el marc de l'acte de lliurament, s'han presentat els llibres de les obres guanyadores de 2012 *La Junta de Reformes Socials de Mataró (1900-1923),* de Rafael Luque i *La província marítima de Mataró. Economia i conflictes socials (1750-1870)* de Joan Giménez i Blasco.

XXX SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS

Enguany s'ha celebrat la 30a edició de la Sessió d'Estudis Mataronins. Aquestes tres dècades de tribuna d'historiadors i intercanvi d'experiències han generat un corpus productiu que depassa ja les 400 comunicacions, la majoria digitalitzades i consultables a www.raco.cat. La Sessió tingué lloc el passat dissabte dia 23 de novembre. El mateix dia va sortir a la llum el llibre amb les comunicacions de l'edició anterior, la corresponent a l'any 2012.

Les comunicacions presentades en la 30a. Sessió d'Estudis van ésser les següents:

Les restes arqueològiques del Rocar d'en Lladó (Cabrera de Mar, el Maresme).
Jordi Bagà Pascual i Ramon Coll Monteagudo

Actuació de salvament d'unes restes ibèriques a can Ricard (Cabrera de Mar).
Josep Vinyals i Cortés

Apunts sobre la *Sigillata* hispànica decorada de Torre Llauder.
Joan Francesc Clariana i Roig

La col·lecció de pergamins del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró.
Enric Subiñà i Coll

Darreres intervencions a l'ermita romànica de Sant Mateu (Premià de Dalt, el Maresme): un nou atemptat al patrimoni històric?
Joan Carles Alay, Laura Bosch, Joaquim Graupera i Jordi Montlló

Notícia sobre la recent troballa d'un complex moliner a Can Jordà (Santa Susanna).
Joaquim Graupera i Graupera

Els dirigents de Mataró: els jurats de la Universitat, 1454-17 *Joan Montoro i Maltas*

Una aproximació a les estratègies familiars dels Arquer de Mar i els Arquer de Munt a l'Època Moderna.
Alexandra Capdevila Muntadas

Ruth Garcia presentant la seva comunicació, al costat d'Enric Subiñà.
Fotografia: Joan Turà

Notes sobre els panys de Mataró, un reflex de la història.
Joan Francesc Clariana i Francesc Navarro i Bonamusa

Estudi per a la identificació iconogràfica de les teles de la sala de Juntes de la capella dels Dolors de la basílica de Santa Maria de Mataró.
Ruth García López

Intervenció arqueològica al mercat del Carme, antiga Societat Coral, Instructiva, de Mutu Auxili i Cooperativa l'Estrella de Vilassar de Dalt.
Gonzalo Berger, Benet Oliva i Marc Pons

El procés del mataroní José Puch a la Inquisició de Saragossa. 1758.
Antoni Llamas i Mantero

Biografia d'un diputat mataroní del segle XIX: Joaquín Martí i Andreu.
Antoni Martí i Coll

La fundació del Col·legi Valldemia: un projecte d'ensenyament de l'elit a mitjan segle XIX.
Montserrat Gurrera i Lluch

Correspondència inèdita: cinc cartes de Terenci Thos i Codina a Marià Aguiló i Fuster.
Jaume Vellvehí i Altimira

El tresor de la Mercè. Una vida a partir dels records.
Jaume Bruguera i Castellnou.

La coetera de ca l'Amat (Cabrils, el Maresme), contribució a l'estudi d'un bé patrimonial poc conegut dins la Serralada Litoral.
Laura Bosch i Jordi Montlló

Joaquim Soler Moreu, un mataroní pioner del cinema català desconegut.
M. Encarnació Soler i Alomà

L'heroïcitat d'Enric Blanco a bord de l'Evalú. L'extraordinària rebuda de Mataró a l'aventurer català.
Nicolau Guanyabens i Calvet

Efemèrides d'Arenys de Mar: El dietari de Jacint Arxer (1931-1936).
Jordi Amat i Teixidó

La Guerra Civil a Arenys de Mar (1936-1939). (1a part).
Jordi Amat i Teixidó

Diari *Llibertat*. Òrgan oficial antifeixista del Consell municipal.
Agustí Barrera

XXXI SETMANA DE MÚSICA ANTIGA

Entre el 16 i el 26 de novembre, va tenir lloc la 31a edició de la Setmana de Música Antiga, organitzada per la Direcció de Cultura i el grup Unda Maris. Enguany, la capella dels Dolors va acollir tres concerts. El primer, *Promenade dans les jardins galants*, a càrrec del Trio Barroc del Cafè; el segon, *Carmina Rústica et Carmina Ecclesiàstica* amb Magister Petrus; i el darrer en format concert-conferència, *La deplorable història dels catalans* amb Jaume Ayats i la Nova Euterpe.

ACTE DE PRESENTACIÓ DELS *FULLS* 107 I DE LA NOVA PÀGINA *WEB* DEL MUSEU ARXIU

El dia 11 de desembre, es va dur a terme l'acte de presentació del número 107 de la revista *Fulls del Museu Arxiu*. Manel Salicrú presentà els diferents continguts de la revista, mentre que Jordi Malé s'encarregà de mostrar els apartats, alguns renovats i altres incorporats de nou, de la *web* del Museu Arxiu. A banda de la incorporació d'una secció d'actualitat que contindrà notícies i agenda sobre les activitats de la institució, la *web* permet un fàcil accés a les bases de dades dels fons bibliogràfics i arxivístics del Museu Arxiu.

Jordi Malé i Manel Salicrú a l'inici de l'acte de presentació.

V DIADA EN RECORD DE JOSEP PUIG I CADAFALCH

El dia 22 de desembre, organitzat per l'Associació Cultural Amics de Josep Puig i Cadafalch, va tenir lloc un acte en memòria de l'eminent arquitecte mataroní. Davant l'escultura del nostre mataroní més il·lustre, al Parc Central, Esteve Mach obrí l'acte amb un parlament sobre la figura de Puig com a polític. Després d'un recital poètic i musical, es va fer l'ofrena floral amb la participació de l'Ajuntament de Mataró, el Moviment Educatiu del Maresme, el Grup d'Història del Casal, el Club d'Opinió Jaume Llavina, el Museu Arxiu de Santa Maria i l'associació organitzadora recentment constituïda.

Assistents a l'ofrena floral del 22 de desembre al Parc Central.

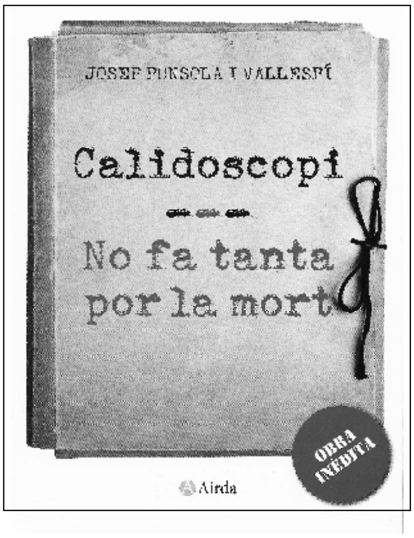

UNA OBRA POÈTICA INÈDITA DE JOSEP PUNSOLA AL MASMM

Un mecanoscrit amb poemes de Josep Punsola conservat al Museu Arxiu de Santa Maria, provinent d'una donació de Joan Castellà i Oliva, ha resultat ser una obra inèdita del poeta: *Pèndol (De l'ònix de les hores)*. L'obra forma part dels textos coneguts com "els papers blaus", inclou alguns poemes ja coneguts i altres d'inèdits. Aquests últims han estat aplegats dins un volum editat el 2013 per Llibres a Mida mitjançant un procés de micromecenatge, que també dóna a la llum poemes d'una altra obra inèdita, *Calidoscopi*, i la peça de teatre *No fa tanta por la mort*.

Portada del llibre d'obra inèdita del poeta Punsola.

NOTÍCIA DE DONATIUS RECENTS

Entre novembre de 2013 i gener de 2014, el Museu Arxiu ha ingressat diversos materials documentals fruit de donacions. Ho fem constar.

Montserrat Bombardó ha fet donació d'una col·lecció de goigs procedent del senyor Josep Maria Tarragó.

La família Viza Boltas ha aportat sis lots de documents solts entre els quals destaquen uns tiquets de racionament de peix de juliol de 1938.

Víctor Ligos ha fet donació de la col·lecció completa de la revista *L'Avenç* entre els números 131 i 308.

Josep Puig Pla ha aportat còpies de treballs mecanoscrits originals d'Esteve Albert, i diversos impresos d'actes i homenatges dedicats a l'escriptor.

Manel Gallifa ha lliurat més de cinc-centes imatges digitals de temàtica familiar que ha anat recopilant a l'entorn de la figura dels seus avis: Josep Espiell i Baladia, i Manel Gallifa i Grenzner.

A totes aquestes persones, el nostre agraïment.

ESTUDIS

L'estudi del primer volum dels llibres de Batllia de la Universitat de Mataró permet d'incidir en la vida de la petita vila mataronina del segle XV.

Joan Montoro i Maltas, és llicenciat en història per la Universitat de Barcelona. Actualment estudia a la Universitat de Lleida amb una beca predoctoral.

LA BATLLIA MATARONINA (1429-1435): INSTITUCIÓ I VIDA QUOTIDIANA

INTRODUCCIÓ

Aquest estudi es proposa fer una breu exposició sobre la batllia mataronina, analitzant el primer volum (1429-1435) d'una sèrie documental conservada a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, en clau institucional i d'història quotidiana i microhistòria. Per això, els objectius seran, en primer lloc, conèixer la institució batlliar catalana, la seva evolució històrica, les atribucions i la jurisdicció. En segon lloc, analitzar les crides i la resta d'inscripcions contingudes a l'esmentat primer llibre mataroní i extreure'n conclusions. Aquest treball, per tant, vol acostar aquesta font local, en part inèdita, continguda, com ja he manifestat, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, al Fons Notarial de Mataró, concretament, la sèrie batllia, unitat que correspon a la signatura B-1. Amb aquest esperit d'acostament i pel seu interès eminentment històric però també lingüístic, ja que són redactades en català antic, s'inclouran al final de l'estudi, a manera d'apèndix documental, les transcripcions de les crides del primer llibre de Batllia, amb incorporació d'un breu regest.

Cal parar atenció tant a les fonts Batlliars, de les quals per al segle XV tenim almenys onze volums[1] així com a les sèries notarials de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, que, per aquest segle, n'he trobat dinou volums.[2] Aquestes fonts ens permeten estudiar el dia a dia dels vilatans, les relacions humanes de veïnatge, família o estament i la vida econòmica i professional que ens permet fer una història vivaç i humana, aquella que Johan Huizinga[3] anomenà el *levens felheid*, el to de la vida, allò que fa referència a la seva intensitat, al seu color, que aquest treball, en la mesura del possible, també procura explicar.

BREU CONTEXT HISTÒRIC LOCAL, MATARÓ AL SEGLE XV

Pel que fa la població, l'únic fogatge que coneixem pel segle quinzè és el de 1497, el qual dóna un total de 191 focs per la vila i terme de Mataró.[4] La vila i terme era constituïda per la vila de Mataró, el veïnat de Mata i Llavaneres. Si apliquem el còmput habitual pel foc de 4.5, ens surt una població aproximada d'uns 860 habitants. Cal tenir en compte les grans limitacions del fogatge com a font demogràfica ja que no en fou el seu sentit original; malgrat això, és indicatiu i ens pot mostrar tendències generals. Per altra banda, cal fer esment que el fogatge de 1497 és de tots els fogatges coneguts el que ens dóna una menor quantitat de focs.[5]

Encara que ara tinguem la idea de Mataró com a ciutat, al segle quinze era una vila (havia obtingut el mercat setmanal els dilluns, el 1294) i era de caràcter plenament agrari, molt lluny de la imatge industriosa que en tenim avui dia. Caldrà esperar fins a l'etapa moderna per al desenvolupament de la vila i l'obtenció del títol de ciutat així com el progressiu viratge a activitats menestrals d'una economia que aniria afluixant en els sectors agrícoles i ramaders.

Podríem començar la síntesi al 1366, quan el rei Pere el Cerimoniós, necessitat de diners per al conflicte sard, vengué el castell de Mataró per 6500 lliures a Pere de Màrgens. Així el castell caigué en mans d'aquesta família fins que el 1416, el rei vol recuperar el castell. El 1418 els habitants del terme oferiren 6500 lliures per la lluïció que acabaria amb condicions per 2200 lliures, 4000 florins. Així el 1419, el terme es reincorporà a la

corona amb la clàusula que, si malgrat tot, el rei alienés algun dia la jurisdicció, aquest passaria en qualsevol cas a la senyoria de Barcelona. Mataró pagà per aquest privilegi 1000 florins d'or d'Aragó[6] i així seria carrer de Barcelona, com ens informa en la inscripció Bruniquer el 15 de febrer de 1425, quan els consellers de la ciutat de Barcelona feren procura per anar a Mataró i prendre possessió de la vila en virtut del privilegi reial. "Dicmenge XVIII e dilluns XVIIII. En aquests dos dies la Ciutat de Barchinona, o lo honrat en Baltasar de Gualbes, en açò elegit per los honorables Consellers, et en nom lur pres possesió del Castell e terme de Materó, axí com a carrer de la dita Ciutat, per Concessió del Senyor Rey et per rahó de carreratge fou presa la dita possesió".[7]

A causa de la guerra civil, que sotragà tot el país i en especial les arques del rei, féu que aquest, el 1471, hagués d'empenyorar Mataró, junt amb altres viles del Baix Maresme, a Pere Joan Ferrer, militar i ciutadà de Barcelona, fent cas omís de la promesa continguda en el privilegi d'Alfons IV de no separar-la mai de la corona reial. Pere Joan Ferrer es convertí d'aquesta manera, des del castell de Sant Vicenç o de Burriac, en senyor absolut de la comarca. Joan II encara augmentaria el seu poder en atorgar-li l'any 1475 la jurisdicció civil i criminal sobre els seus vassalls per a tota la baronia del Maresme. En virtut del privilegi anterior i dels excessos de l'intitulat baró del Maresme, un cop mort Joan II a principis del 1479, demanaren a Ferran el Catòlic de resoldre l'assumpte de l'empenyorament. El 1480 Mataró i la resta de poblacions maresmenques, per mitjà d'un nou privilegi que tenia força de llei pactada, eren incorporades inseparablement a la Corona i a la ciutat de Barcelona.[8]

Així doncs, el primer volum de la sèrie Batllia amb dates extremes entre 1429-1435 està en el context de la lluïció i la certa llibertat que atorgava estar sota senyoria reial. A nivell català, durant aquests anys, la monarquia d'Alfons el Magnànim es veu embrancada en una guerra amb el regne de Castella per a la defensa dels drets dels infants d'Aragó, els seus germans, fills de Ferran d'Antequera i Elionor d'Albulquerque, el que seria el seu successor Joan II i Enric I d'Empúries. En aquests anys la monarquia intenta d'afermar el seu domini a la Mediterrània central, que culminaria el 1442, després de llargs anys de diplomàcies i batalles. Socialment no fou un regnat tranquil, a Barcelona despertà el conflicte de la Busca i la Biga, a les illes el dels forencs, mentre al camp els desajustaments es feien cada cop més evidents davant dels canvis operats en el sistema feudal. Malgrat tot, la nostra cultura i les lletres vivien un moment dolç, amb autors valencians com Ausiàs March o Joanot Martorell.

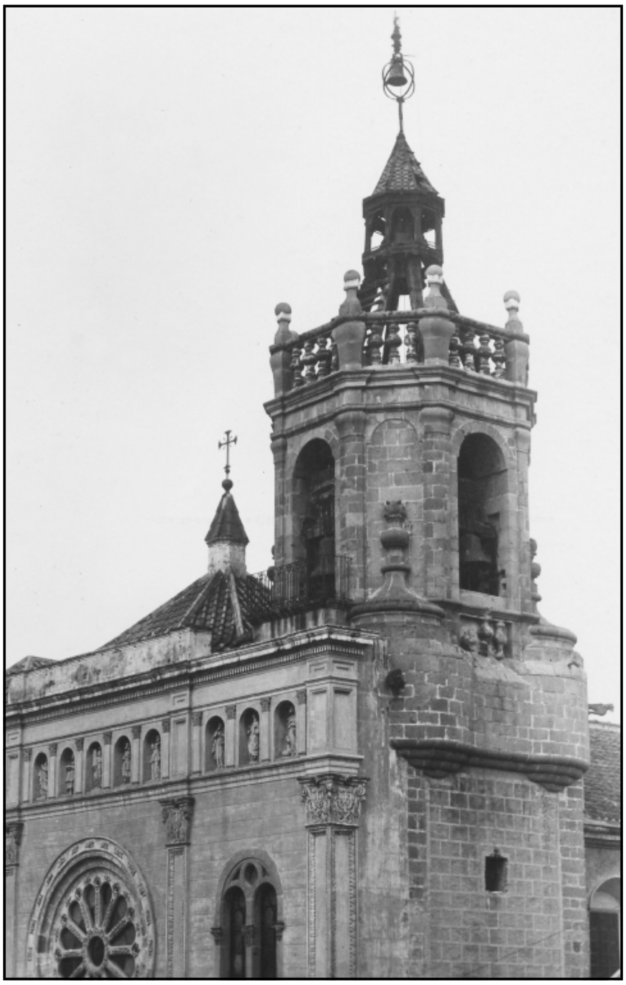

Campanar de Santa Maria.
La part dessota del pla de les campanes
i les gàrgoles és del segle XV.
Fotografia Gràfica Fides (c. 1933)
MASMM. Arxiu d'Imatges.

LA INSTITUCIÓ BATLLIAR CATALANA

La magistratura del batlle apareix ja vers la fi del segle X[9], i durant els segles XI i XII es desenvolupa la batllia, la qual originàriament era literalment el camàlic, o el portador d'un fardell o càrrega, que derivà en el portador d'una funció o responsabilitat[10], és a dir, l'encarregat d'administrar els béns i rendes, i representar en general els interessos d'una persona en un lloc, o respecte d'uns assumptes determinats.[11] Dins el context del feudalisme i la patrimonialització de les jurisdiccions inferiors i locals, el batlle també passà a ocupar el seu ofici en nom del baró jurisdiccional. Fins i tot coexistiren al costat del batlle, bé sigui comtal o senyorial (el protector

de menors i incapaços) els batlles de sac, molt limitats a les funcions més primitives del càrrec[12] de recaptador dels ingressos, d'aquí li vindria el seu "sach"[13], res més que el seu primitiu fardell de camàlic. Ja al segle XIII trobarem batlles professionals, és a dir, que tindran una prestació remunerada dels seus serveis i no els serà exigible la condició de noble o privilegi militar, sinó que, a l'inrevés, el professionalisme els farà d'un estrat social específic que coexistirà amb els cavallers, burgesos i pagesos.[14] El batlle presidia les reunions del consell general de la universitat, o generalitat, dels caps de casa de la seva demarcació. A la darreria del segle XVI, però, ja gairebé totes les universitats començaren a reunir-se sense aquesta llicència, a mesura que s'anaren estructurant com a organismes per-manents. El nomenament de batlles reials corresponia a la corona, per mitjà del batlle general. El nomenament dels batlles senyorials corresponia al baró. A vegades, especialment els darrers temps, els batlles eren temporals, nomenats pel senyor (rei o baró) d'una terna proposada pel batlle natural. Els decrets de Nova Planta feren desaparèixer els batlles a les poblacions importants, substituint-los per corregidors i alcaldes majors. A les poblacions menors subsistiren fins a l'abolició de les senyories i la implantació del sistema liberal, al segle XIX; per exemple, al Rosselló s'aboliren amb la Revolució Francesa. Actualment aquest càrrec, amb modificacions, només és conservat a Andorra.

JURISDICCIÓ BATLLIAR, EL CAS DE MATARÓ

Pel que fa a les atribucions dels batlles, la seva funció "personal" incideix sobre els menors o incapacitats, aproximant-se a la tutela amb la qual té moltes similituds, però amb la diferència que no està limitada a la administració de béns, sinó que haurà d'assumir un paper directiu de la comunitat. La batllia adopta la protecció sobre els menors o incapaços, alhora que aquests són protegits pel batlle, ja que en ell s'han delegat aquestes funcions i en realitat és el representant o defensor dels interessos d'aquests davant dels quals ha de respondre tan penalment com civilment i al qual pertany, pel fet de ser senyor en nom d'un altre.[15]

La jurisdicció del batlle està caracteritzada per l'àmbit local, com a funcionari que descarrega les grans atribucions que els veguers i la institució vicarial havien adquirit sobretot a nivell territorial. La batllia va esdevenir una demarcació judicial igual que la vegueria, però no era estrictament judicial, sinó que també era una demarcació de govern. La jurisdicció del batlle era ordinària, ja que quan l'exercia no representava ningú, sinó que actuava en nom de les seves pròpies facultats. Tot i això, corresponien al veguer el mer i mixt imperi, el veritable terreny del batlle era aquesta darrera facultat, es a dir, les causes civils i les penals que no portessin l'afegit de les penes corporals. A diferència del veguer, la seva jurisdicció incidia sobre les classes populars, de manera que si el veguer és "ordinari dels barons i dels cavallers", el batlle és "ordinari dels plebeus".[16] Així, en el document núm. 25 (27 de març de 1433) de l'apèndix, veiem un judici on queden clares aquestes atribucions del batlle com a protector del menor, el pubill, ja que compereixen "en juy denant honrat en Barthomeu Cathalà, batle del castell e terma de Mataró" el tutor i els compradors, en aquest cas, el procurador i el procurat. També veiem com es preocupen dels bons costums, les armes i dels excessos dels seus conciutadans com en els documents núms. 3, 18, 19, 20 de l'apèndix.

La característica local dels batlles pot ser contradita en algunes ocasions, especialment pel que fa a la batllia de Barcelona, com és el cas singular de Mataró en què trobem una coexistència de batlles. Pel privilegi de Ferran el Catòlic del 1480, es confirma l'anterior del rei Alfons, sobre el castell, vila i terme de Mataró i parròquies d'Argentona, Cabrera, Vilassar i Premià, que feia de Mataró carrer i membre de la ciutat de Barcelona. Els seus batlles amb mer i mixt imperi actuen com els de Barcelona assegurant "tenir taula" i essent escollits pel rei, el lloctinent general o el batlle general d'entre una terna de persones naturals, habitants i heretades "habitant y heretat en aquella", proposades pels jurats i consellers del consell de la universitat de la vila "per via de extracció de rodolins cada trienni el dia que els serà ben vist de any ninou"[17]. Havia de fer "fermanses", és a dir, dipositar fiança, i tenir crèdit en la taula de la ciutat de Barcelona. El batlle havia de percebre 15 lliures de sou, i podia nomenar lloctinent a Llavaneres amb 5 lliures i, si era habitant a Llavaneres, no ho podia fer a Mataró. El seu estatge era nomenat "la cort de l'honorable batlle", el qual era assistit per un procurador i un escrivà a més del saig.[18] Però el més interessant és que estant present el batlle de Barcelona, aquest podia conèixer les causes, sense que, per aquest motiu, hagués de cessar el batlle de Mataró, cosa peculiar dins el Principat,[19] així expressen que "governador ni veguer o altre oficial no puxan veure en la dita vila, sinó solament vostra senyoria (rei) o lo batlle de Barcelona trobant-se en la dita vila e terme".[20]

La defensa dels interessos patrimonials del rei, com ja hem indicat, era una de les principals funcions i fins i tot de les més antigues, mal que havien estat cobertes i sobreposades a d'altres de governatives i judicials. Dins la defensa dels béns patrimonials del monarca, el batlle és present en tota l'activitat que pugui implicar la percepció de drets per part del rei o senyor. Aquesta funció es materialitzarà sobretot en els ingressos percebuts en nom de lleudes, impostos que incidien sobre el tràfic de robes, béns i mercaderies. També era feina del batlle controlar tota classe de moratòries i exempcions en qüestions de fiscalitat. Aquest exercici de recaptació de fons i la seva provisió donà origen a la natural rendició de comptes esmentada.[21] Com a conseqüència d'aquestes funcions de protector del patrimoni com un tot, derivà en algunes competències noves per als batlles, com el control de tala i robatori d'arbres de qualsevol naturalesa, que s'estengué al robatori de fruites i hortalisses i la destrucció de sembrats, ja que eren considerats patrimoni nacional del qual el primer interessat era el rei.[22] Així mateix, podem veure en els documents de l'apèndix, núms. 5, 9, 17 i 21, com es procura pel correcte i puntual cobrament d'impostos.

La jurisdicció del batlle també s'estenia en l'entorn gremial, controlant l'activitat econòmica, tot vetllant pel seu correcte funcionament, en especial en el món del treball. Aquest tipus d'atribucions van molt lligades al caràcter netament ciutadà i local de la jurisdicció batlliar. Així mateix, podem veure com el batlle intervé en la fira, que tenia lloc, com encara avui, el dilluns de Cincogesma, la Pasqua de Pentecosta, tot concedint guiatges i fent alhora desguiatges com en les crides núm. 10 i 27. També actua com a regulador de les activitats als mercats, com la carnisseria, vegeu el document núm. 9 de l'apèndix, o el forn de la vila al document núm. 6.

El batlle tenia competència en matèria d'esclavitud, segurament a causa del caràcter patrimonial típic de la jurisdicció batlliar, ja que la mà d'obra esclava era orientada i considerada com un bé més.[23] No hem trobat en el primer llibre del batlle cap referència a esclaus, però sabem de la seva existència a la vila ja al segle XIV[24] i ja al 1425, sabem que hi havia almenys quatre propietaris d'esclaus que pagaren l'assegurança per la guarda d'esclaus[25] a la Generalitat.

La seva potestat també competia a totes les qüestions marítimes, pèrdua de mercaderies en alta mar, atacs dels pirates, control d'embarcaments i descàrregues etc...[26] Així ho podem veure en les crides dels apèndixs núms. 2 i 5. També cobrava als pescadors per les taules de la peixateria i pel antics drets sobre les barques, i per la pesca en temps de Quaresma.[27]

Un cop vistes les principals atribucions de la institució batlliar i mostrats exemples concrets extrets de les fonts fins ara consultades, és a dir, el primer llibre de la batllia de Mataró, conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó[28], amb una cronologia de 1429 a 1433, les ordinacions publicades de l'any 1494[29] i una monografia pel Mataró del mil cinc-cents amb gran quantitat de fonts i referències,[30] podem fer una sèrie de consideracions generals sobre els documents recollits.

El llibre de batllia és ple de citacions a comparèixer davant de la cort del batlle per delictes comesos en el terme del castell. I, encara que moltes vegades no s'especifiqui la naturalesa d'aquests delictes, només això ja ens permetria reconstruir la xarxa de relacions humanes teixides pels mataronins, ja que hi ha referències a gent de tot arreu, per bé que sobretot del Maresme i de les seves zones properes de les comarques del Vallès, el Barcelonès i la Selva.[31]

Hi sovintegen, també, els problemes derivats de les afrontacions o límits de peces de terra o de cases, i del veïnatge en general; debitoris, empenyoraments i herències; s'hi registren arrendaments de drets, com els de la carn o la llenya; i s'hi inclouen, igualment, alguns trasllats o còpies de cartes reials que fan referència directa a Mataró o que, d'una manera o altra, afecten el seu terme o els seus habitants.[32]

MATARÓ A PARTIR DE LES CRIDES DE 1429-1435

Analitzant les dades que ens aporten les crides d'aquest primer llibre de la Batllia, podem entrar en temes com l'ordre públic i la defensa, el paisatge i les activitats agrícoles.

La guerra de Castella.

El 22 de juliol de 1430, els jurats de la vila convoquen a tothom qui tingui armes per a la guerra de Castella i "per altres amenaces e infells qui van sobre les mars". Aquesta referència a la guerra de Castella sorprèn, ja que el 16 de juliol del mateix any es signaren les treves per cinc anys del tractat de Majano, davant el poc suport trobat pel rei entre els seus súbdits del principat, que no hi veieren en aquest conflicte el benefici per la terra, i les Corts de Tortosa de 1429 li denegaren el suport econòmic.

En aquest moment, l'expansió mediterrània era la prioritat, a partir de les campanyes a Itàlia. En tot cas, queda patent la necessitat de defensar la costa, cal pensar que la referència als infidels serien dels pirates vinguts de Barbaria i nord de l'Àfrica o del regne de Granada. Així com en el segle XVI, mentre l'armada reial és fent guerres lluny de les pròpies costes, la indefensió és aprofitada per aquests lladres de mar de religió musulmana que durant el temps estival aprofitaren per violentar les nostres costes. Així el 13 d'agost de 1430 sembla que la inseguretat no havia cessat i donaven la indicació que "si veieran mala en aguayts ho fora camí que meten so de via ffors e persaguir aquells so matent" i és demanarà als vilatans que portessin llances, ballestes i broquers- Els broquers eren uns escuts de forma circular, que solien ser de fusta encuirada, i que en el centre tenien una cassoleta o cavitat on es posava la mà per aguantar l'ansa i sostenir-los. Les ballestes no deurien ser estranyes, ja que en un document de 1431 trobem "una belest e sint e tancas d'en Pere Torre de Palou". Per tant, la inseguretat per via marítima fou un dels mals de caps dels habitants de la costa, que es veien desprotegits, sobretot durant l'estiu, ja a la fi de l'edat mitjana.

L'ordre públic.

Per al bon regiment de la vila, els jurats de la universitat de Mataró feren normes per al joc de daus, que devien ser molt populars i sovint motiu de disputes. Així, l'11 de maig de 1432, els jurats, amb Pere Deztorrent, manaren que només es jugués a daus a la plaça pública i que els daus serien portats per Bertran Despelluga, el saig i missatger del batlle. Deuria ser habitual l'excitació dels jugadors de daus, que moltes vegades els portava a dir alguna paraula gruixuda, per això alhora que es disposen les normes per a aquest joc, es prohibeix la blasfèmia. Aquestes expressions espontànies, fruit del joc o d'altres circumstàncies, ens acosten als nostres avantpassats d'una manera desenfadada. Els veiem jurar per Déu i per la Verge Maria, o bé renegar-ne, encara que no hi hagués despit. A més, ens indica que els jugadors juraven o renegaven amb blasfèmies referents al cul, les entràmenes, és a dir, les entranyes, o bé els budells. Sembla que les blasfèmies continuaren, ja que el 19 d'octubre del mateix any, es tornà a fer una crida prohibint-les aquesta vegada amb més força i aportant més detall. Es prohibia jurar pel cap, fetge o cul, cosa que, segons les penes, era vist com a més lleu que si es feia per les entràmenes i els budells, però que ara era més punit que pel maig. Així doncs, podem veure com no devia ser estrany que els mataronins i mataronines blasfemessin sovint fent referència al cap, cul i fetge. Trobem dues referències directes al trencament de l'ordre, per una banda, el 1431, quan a Pere Torre de Palou se li requisen unes armes per "tant com avia delenquit en lo dit terma". D'altra banda, el batlle crida el juliol de 1432 a Bernat Raniu i Jaume Raniu al lloc acostumat, ja que "los quals han comesos alguns accessus dins lo terme". El manteniment de l'ordre públic i els bons costums es feia mitjançant bandejaments amb penes pecu-niàries. No totes les penes són iguals, com podem veure a la Taula 1 de les penes i els delictes cons-tatats.

Taula 1: DELICTES I PENES A PAGAR

Data	Delicte	pena en diners
22 juliol 1430, ...	No aportar armes	840
13 agost 1430, ...	Crida sometent i anar armat	60
28 novembre 1430,	Vendre pinyons sense pagar el dret .... segons consti en l'albarà	
6 gener 1431, ...	No pastar al forn de la vila...	1200
4 març 1431, ...	No complir les normes del bestiar i la carnisseria	120
11 maig 1432, ...	No complir les normes del joc de daus	840
11 maig 1432, ...	Blasfemar	12
11 maig 1432, ...	Blasfemar	60
19 octubre 1432, ...	Blasfemar	12
19 octubre 1432, ...	Blasfemar	60

La pena més elevada és la referent a no pastar al forn de la vila, que ascendeix a 1200 diners, o sigui 100 sous de Barcelona. Això posa de relleu la importància de tot el que envolta l'elaboració del pa, aliment bàsic per a la sustentació d'aquesta societat.

Paisatge agrícola

A les crides podem entreveure com era el paisatge que comprenia la Batllia. Pel que fa al bosc, trobem les alzines tal i com demostra el topònim l'Aulet de Quera i els pins aprofitats per la seva producció de pinyons, molt valorats i que constituïen un negoci de primer ordre. Per altra banda, la cabana ramadera tenia unes pastures de les quals el carnisser treia partit. Dintre els cultius típics de la tríade mediterrània, en un mas surten esmentades les oliveres, el dret del vi ens mostra l'existència de la vinya i, pel que fa als cereals, els censos en ordi i forment no són estranys en els pergamins d'aquesta època. Per tant, estem davant d'un

Pica baptismal de Santa Maria, amb l'escut de Barcelona, signe del privilegi de la vila de Mataró d'ésser «carrer de Barcelona». Destruïda el 1936.
Fotografia Marià Ribas i Bertran (1936).
MASMM. Arxiu d'Imatges.

paisatge enterament rural i mediterrani, on la seva població n'extreu els fruits, tant en els camps, com en els boscos i les pastures, un entorn ordenat destinat a la producció de queviures.

La Universitat

Una de les crides més freqüents és per al nomenament de jurats i consellers. L'elecció de jurats, consellers i del caixer s'havia de fer cada any el dimarts de Pasqua Florida. Tots els escollits quedaven obligats a prestar jurament i homenatge en poder de l'oficial del terme del castell, és a dir, el batlle, prometent de servir bé i llealment llurs càrrecs. Igualment s'elegien obrers de la parròquia i els repicadors de campanes de Santa Maria i de les esglésies de Sant Andreu i Sant Vicenç de Llavaneres. Tot plegat, ja suposava l'existència d'un cos rector a la universitat del terme del castell de Mataró, dins d'una fase una mica més desenvolupada.

En aquest sentit, podem aportar els noms dels jurats de Mataró, dels quals tenim notícia durant el segle XV, a la Taula 2. La llista no és completa i sols esmentem per ordre el Jurat en cap, el segon jurat i el tercer jurat. S'observen importants buits en els anys 1434-1454, 1473-1483 i la sèrie de noms no és contínua, mancant alguns anys solts. Els noms són extrets dels llibres de Batllia i Consell continguts a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Si observem els noms dels jurats, ràpidament podem veure com hi ha certes famílies que en sobresurten, com ara els Arnau, els Masgros, Padró, Palau, Portell, Seguí i Vilardell. També es poden apreciar alguns personatges rellevants com Esteve Masgros, que fou jurat set vegades, el 1454 com a jurat tercer, el 1460 i 1466 com a jurat segon, i tingué el càrrec de Jurat en Cap quatre anys, 1468, 1483, 1487 i 1491. Bernat Vilardell fou Jurat en Cap els anys 1484 i 1493; Pere Seguí, el 1488 i 1494; Esteve Ponsgem, 1456 i 1464; Jaume Padró, el 1460 i 1466. Si ens fixem en els Jurats segon i tercer les persones que ocupen aquests llocs es repeteixen encara més.

Per tant, estem davant d'un consell amb càrrecs molt repetitius, ja que sembla que foren escollits per cooptació fins al 1519 quan Carles I instaurà el sistema d'insaculació. La cooptació sembla que donava força problemes i generava moltes disputes com, per altra banda, és lògic. Per això, la Universitat demanà al rei aquest sistema d'elecció per acabar amb les disputes que generava la tria dels jurats, i que feia que els jurats es trobessin dins el cercle reduït de les famílies amb més capacitat. Aquells que primer encapçalaren l'assemblea eren caps de família que, amb la cooptació, generaren autèntiques nissagues que en realitat dominaven la institució, formant un grup que encara no podem qualificar d'oligarquia, però que en definitiva n'estaven posant les bases.

El domini sobre els càrrecs i oficis de la vila d'aquestes nissagues proporcionava una estabilitat a la institució; en molts casos veiem com a la pràctica, el poder de la vila es va patrimonialitzant i allò públic va esdevenint, de mica en mica, en familiar i privat.

Taula 2: ELS JURATS DE MATARÓ AL SEGLE XV

Anys	Cognom	Nom	Anys	Cognom	Nom	Anys	Cognom	Nom
1430	Ferrer	Bernat	**1461**	Fornells	Pere	**1485**	Arnau	Bernat
	Ballot	Vicens		Portell	Salvador		Portell	Salvador
	Serra	Bernat		Arnau	Bernat		Palau	Antoni
1431	Masgros	Pere	**1464**	Ponsgem	Esteve	**1487**	Masgros	Esteve
	Mas	Antoni		Mas barber	Antoni		Vilardell de Cirera	Bernat
	Padró	Jaume		Palau hostaler	Joan		Seguí	Joan
1432	Ponç	Antoni	**1466**	Padró	Jaume	**1488**	Seguí	Pere
	Horta	Guillem Gabriel		Masgros	Esteve		Llobet, àlies Soler	Bernat
	Llibre	Joan		Folgueres	Antoni		Portell de Valldeix	Bernat
1434	Vilardell	Pere	**1467**	Camps	Joan	**1489**	Vilardell de Cirera	Bernat
	Mas	Antoni		Jofre	Salvador		Palau hostaler	Joan
	Padró	Jaume		Palau	Antoni		Arnau de Mata	Gabriel
1454	Mata	Esteve	**1468**	Masgros	Esteve	**1490**	Català	Bartomeu
	Colom	Antoni		s.d.			Seguí	Joan
	Masgros	Esteve		s.d.			Oliver	Jaume
1455	Gabriel	Arnau	**1469**	Mas, àlies Roig	Francesc	**1491**	Masgros	Esteve
	Mas, àlies Roure	Francesc		Arnau	Bernat		Paraller	Pere
	Pou de Valldeix	Salvador		Lladó	Joan		Tria de Mata	Salvador
1456	Ponsgem	Esteve	**1470**	Llobet, àlies Pou	Bernat	**1492**	Portell	Salvador
	Mas barber	Antoni		s.d.			Barceló	Pasqual
	Pou	Lluis		s.d.			Ferrer	Sagimon
1457	Fornells	Pere	**1473**	Palau hostaler	Joan	**1493**	Vilardell	Bernat
	Portell	Salvador		Pou	Bartomeu		Fornells	Joan
	Folgueres	Joan		Vilardell	Bernat		Arnau	Gabriel
1458	Mas	Francesc	**1483**	Masgros	Esteve	**1494**	Seguí	Pere
	Oliver Ferrer	Francesc		Seguí	Joan		Soler	Joan
	Feu de Valldeix	Pere		Costa	Salvador		Matas	Sagimon
1460	Padró	Jaume	**1484**	Vilardell	Bernat	**1497**	Fornells	Joan
	Masgros	Esteve		Palau hostaler	Joan		Soler	Joan
	Folgueres	Antoni		Arnau	Gabriel		Morot	Joan

Conclusions

Podem concloure el treball dient que la batllia mataronina seguia el model general de les batllies catalanes. Des del seu alliberament dels feudals, el batlle administrà les rendes que posseïa el castell, això sí, en nom del rei. La seva tasca de protecció dels desvalguts és claríssima, així com la protecció dels béns, entesos com a patrimoni reial, ja que d'aquest extreien els cobraments. En la seva faceta d'administració de justícia, mantenidor de la pau social, també segueix el model general, així com la funció de presidir l'assemblea de caps de casa del comú de la universitat. Aquest treball reflecteix les possibilitats d'estudi que ofereixen les fonts mataronines en dipòsit a l'Arxiu de la Corona d'Aragó per a l'estudi de la baixa edat mitjana i que malauradament no han estat retornades a l'Arxiu Històric de la Ciutat. En el temps de les digitalitzacions, si més no, la ciutat podria tenir una còpia digital que servís per al foment de la seva història al segle XV.

Joan Montoro i Maltas

CRIDES I NOMENAMENTS. Batllia 1.

1
1430, abril, 18.
Elecció de càrrecs a la Universitat

Die martis XVIII mensis aprilis anno predicto [1430]
Foren alegits jurats en Bernat Farer, Vicens Ballot, Bernat Serra, Pere Lull. Consellés: Anthoni Mas, àlies Palou, Johan Miró, Bernat Raniu, Pere Soler Fuster, en Guillem Costa, major de dies, Anthoni Tria de Matha, Anthoni Amat, Pere Morató, lo jove. Clavari Johan Libra dóna per fermances: Barthomeu Pou, Johan Saguí.

2
1430, juliol, 22.
Armes per a la guerra amb Castella i infidels per mar.

Die sabati XXII mensis julii [1430]
Are hoyats tothom generalment que·ns notifica l'onrat en Pere Vilardell, batle del terma del Castell de Mataró per lo senyor rei, a request dels honrats jurats e de concell, que tothom del terma qui sia bestant aportar armes, vinga demà ací ab lurs armes, al mils armats que puxen per fer mostra del nos armes. Sots pena de DXX sous, de la qual pena amor ni gràcia no aurà, e atessa per la guerra de Castella e per altres amenaces e infells qui van sobre les mars.

3
1430, agost, 13.
Portar armes.

Die dominicha XIII die mensis augusti anno predicto [1430] fuit facta presens preconitzacio cum sone tuve
Are hoiats tothom generalment que·ns notiffiqua l'onrat batle del terma del Castell de Mataró a instància e request d'en Bernat Serra, Vicens Ballot, jurats l'any present, Francesch Soler Fuster, Barhomeu Pou, Johan Libra, Jachme Rog, Bernat Folgueras, Jachme Padró, Pere Fornels, en açò aplegats, que tothom del dit terma age aportar armes, Ia lance e broqui, ho balestes ab ruc o sens en la feyna, e si veieran mala en aguayts, ho fora camí, que meten so de via ffors, e persaguir aquells so matent. Sots bant o pena de V sous, qui contra farà que amor ni gràcia no aurà.

4
1430, agost, 27.
Herència del mas Cathà

Die dominicha XXVII mensis augusti anno predicto [1430] fuit facta preconitzacio com sono tube per Bertrandus Depegulla sagionem curie de Matharone per locha assueta.
Are hoyats tothom generalment que·ns notiffiqua l'onrat en Pere Vilardell, batle del terme del castell de Mataró per lo senyor rei, a istància e request de la dona n'Eulàlia, d'en Pere Cathà quondam, a tothom e a totes persones qui age ho aut aver algun dret petició, li ho demanda axí per herència, com per fermance, com per qualsevulla altre dret, en lo mas Cathà, treves havets que dins XV dies primers vivents agen posat de lur dret en poder del present notari, en altre manera, passats los dits XV dies, lo dit honrat batle proteyria per iustícia a concell de son assident.

5
1430, novembre, 28.
Prohibició de vendre pinyons pel dret d'en Joan Ferrer.

Die dominicha XVIIIIa mensis november fuit facta sequens preconitzacione
Are hoyats tothom generalment que·ns notiffica l'onrat en Pere Vilardell, batle del terma del Castell de Mataró per lo Senyor Rey d'Eragó, a istància e request dels honrats jurats del any present, que null hom de les parròquies de Matharó e de Mathe, no gos tenir pinyons, per mar, ni per terra, per portar ab enchan ne en altre port, sens que primer no agen pagat lo dit dret a en Johan Farrer, qui a comprat aquest dret, ho agen licència del dit Johan Farrer. Sots la pena contenguda en l'elbara de les dites vendes etc.

6
1431, gener, 6.
Del forn i no pastar.

Die sabati VI die mensis januarii anno nativitate domini MCCCCXXXI
Are hoyats tothom generalment que·ns notiffica l'onrat en Pere Vilardell, batle del dit terma del Castell de Mataró per lo senyor rey, que tothom qui si acustumat de coura en lo forn del senyor Rey, que d'equí avant vinga coura en lo dit forn, e que no stingue per audit de esser pastats en neguna manera, avisant-lis que negú farà lo contrari i serà caygut en bant de C sous barchinonesos.

7
1431, febrer, 3.
Requesta de Clara a Pere Torre de Palou, per deutes i delicte, amb requisa d'objectes.

Die sabati III mensis februari [1431]
Are hoyats tothom generalment que·ns notifica l'onrat en Pere Vilardell, Batle del terma del Castell de Matharó, com ell assigna X dies a una belest e sint e tancas d'en Pere Torre de Palou, les quals són en poder del Johan Libra, e staler de Matharó, e açò a istància e request de la dona ne Clara, muller d'Anthoni Palau ostaler, per XIIII diners a ella deguts de ja e d'altre part, per V sous deguts al honrat batle per la composició que féu ab lo dit batle, tant com avia delenquit en lo dit terma, e axí matex al sag XII diners e al notari altres XII diners etc. En altre manera passats los dits X dies lo dit honrat batle proceyria a la venda de les dites penyores.

8
1431, febrer, 23.
Herència del mas Spanyol

Die XXIII mensis februari anno a nativitate domini MCCCCXXXI fuit facta presens preconitzacione per Bertandum Depegulla sagione et curatore publicum in platea de Matarone cum sono tube etc.

Ara hoiats que fa a saber lo honrat batle de la vila de Matharó a tothom generalment, quis diga e pretena esser hereu, o a çi pertànyer lo mas Spanyol, o altero qualsevol títol de successió, fre dins trenta dies primers vinents, haia vengut dir-le manifestar de son dret, denant lo dit honrat batle en altra manera passats los dits XXX dies no·n sia respost de res a nengú.

9
1431, març, 4.
Prohibició a privats i estranys pasturar al terme, sols el carnisser de la vila dins la seva anyada.

Die dominicha IIII die mensis marcii anno a nativitate domini MCCCCXXXI

En presència de mi Pere Ros, present, l'onrat en Pere Vilardell, batlle del dit terma del Castell de Matharó per lo senyor rey, l'onrat em Bernat Farrer e Bernat Serra jurats l'any present, Barthomeu Cathalà, Guillem Costa.

Intervinent Pere Fornels, Nicholau Benesan, Anthoni Ponç, Guillem Barthomeu Pou, Anthoni Garau Farrer, Bernat Alegre, Johan Libra, Anthoni Ros, Pere Masgros, Gabriell Forner, Johan Riera, Johan Gitart, Miquel Morer, Pere Morató, an eçò aplegats van etc. Conciderant lo qual dan e perjudici de las universitats e terma de Matharó, quis saguia per rahó dels quis bestians, los quals alguns an recades, axí privats com stranys, es metren dins lo dit terma, los quals depnificaven les pestures del dit terma e com açó fos gran dan, en speciall del carnicer de la dita vila, e encar de la imposició quis cull de la dita carniceria. Per çò los dits jurats, e prohòmens de demunt dits, vol proveyr altres coses demunt dites, hordonaren que algun mercader strany, ho privat, ho altre qualsevol persona, qui compra bestiar per fer alguna mercaderia, no gos, ni a ell sia lícit tenir aquell bestiar dins lo dit terme, sinó lo carnicer qui tellarà en la dita villa carns, sinó V jorns. Si emperò tall bestiar, serà de home del dit terme, e si serà d'estranger, I jorn declarat, emperò que an eçò no és entès sinó bestiar de lane ho cabrum, e declarat, emperò que si lo carnicer de la dita vila, servit lo temps de la sua anyade, restaven alguna quantitat de moltons, que aquelles tals moltons puxe tenir e pesturar dins lo dit terma, fins alats festes de pas ha sagents, e les coses demunt dites totes e sengles agen a tenir e observar, sots pena de X lliures barchinoneses.

Fuit facta predicta preconització per Bertrandum Depegulla sagionem curie Matarone in paltea de Matarone cum sone tube etc.

10
1431, març, 4.
Desguiament

Die dominicha IIII mensis marcii [1431]

Ara hoyats tothom generalment que·ns notiffica l'onrat en Bartomeu Loreda, Batle nuvelament creat, que tothom qui sia giat, que sia desguiat.

11
1431, abril, 3.
Elecció de càrrecs a la Universitat

Die martis IIIa mensis aprilis anno a nativitate domini MCCCCXXXI

Foren elegits jurats Pere Masgros, Anthoni Mas, Jachme Padró, Marià Morer. Del concell Bernat Cavall, Pere Major, Bernat Perers, Johan Saguí, Nicholau Benesan, Pere Orts, Pere Maschort, Anthoni Folgueras.

12
1432, febrer, 13.
Drets d'una peça de terra del mas Quera de Mataró a l'Aulet de Quera.

Die mercuri XIII mensis februari anno a nativitate domini MCCCCXXXII

Ara hoyats tothom generalment que·ns notiffiquen l'onrat en Barthomeu Loreda, batle del terma del Castell de Mataró, de consentiment e voluntat del honrat en Pere Saguarra, a tothom qui age, ho entena, algun dret, petició ho demanda axí per fermance com per qualsevol altre dret en e sobre la pece de terra de pertinències del mas Quera, cituada en la parròquia de Santa Maria de Mataró, qui es en lo loch apellat a l'eulet de Quera, e affronta la dita pece de terra a solixent ab les honors de [consten les afrontacions], que dins XXX dies dits se sien opossats en la dita crida en poder d'en Pere Ros, notari de Mataró, de la qual pece de terra és comprador en Masgros de Mataró.

13
1432, febrer, 25.
Drets de la casa de Mataró de Pere Saquera, ciutadà de Barcelona.

Die lune XXV die mensis fferbruarii anno a nativitate domini MCCCCXXXII

En nom Bertran Depegulla, sag, dix e féu relació a mi Pere Ros, scrivent, regent de scrivania de Mataró, que ell de manament del honrat en Barthomeu Loreda, Batle de Mataró, e a istància e request del honrat en Pere Saquera, ciutadà de Barchinona, òlim abitador de la parròquia de Mataró, avia feta preconitzada públicament en lo loch acustumat en la vila de Mataró, ab veu de trompa, una crida de la tenor saguent:

Are hoyats tothom generalment de part del honrat batle qui age, ho cuyt haver, algun dret, ho demanda per deute, ho per fermance, ho per qualsevol altre rahó, en la case e quitaven la qual en Pere Saquera, ciutadà de Barchinona, ha e possehex en la parròquia de Mataró, que dins XXX dies primers vinents age venguts mostrar e manisfestar lo dit dret denant lo dit honrat batle e altre manera pessats los dits XXX dies no·n respondrie de res a negú.

Comprador Bermat Matharó

14
1432, febrer, 25.
Drets d'una peça de terra del mas Saquera.

Die lune XXV die mensis fferbruarii anno a nativitate domini MCCCCXXXII

Are hoyats tothom generament de part del honrat batle qui age, ho cuyt haver, algun dret, petició, ho demanda per deute, ho per fermance, en e sobre aquella pece de terra de pertinences del mas Saquera, qui es en lo loch apellat Selante, que dins XXX dies primes vinents

mostrar de lur dret en poder del dit honrat batle. En altre manera passats los dits XXX dies no·n respondrie de res a negú.

Comprador en Barthomeu Pou.

15

1432, març, 30.

Drets del mas i pertinences del pubill fill de Pere Farrer, mort a Llavaneres.

Are hoyats tothom generalment que·ns notifica l'onrat en Barthomeu Loreda, batle del terma del Castell de Mataró, per lo molt illustre senyor rey, e açò a istància e request d'en Pere Benecanse, lenyader, ciutadà de Barchinona, tudor dat e assignat al pubill fill d'en Pere Farrer, quondam, de parròquia de Sant Andreu de Lavaneras, que sia negú qui age, ho entene haver dret, petició, ho demande, axí per deute, com per fermance, com en carta, per qualsevol rahó en e sobre aquell mas, oliberes, terras, honors e pocecions d'equell, axí en muntanye, com en pla, que dins XXX dies primer vinents agen posat de lur dret en poder del dit honrat batle, en altre manera passats los dits XXX dies no·n respondrien de res a negú. Comprador Johan Maltes, alies Moner

Fuit facto presens preconitzacio in parrochia Mataronis per Bertrandus Depegulla sagionem et curatorem publicum per locha affreta, die dominicha XXX mensis marcii anno a nativitate domini MCCCCXXXII.

16

1432, abril, 22.

Elecció de càrrecs a la Universitat

Die martis XXIIa mensis aprilis anno predicto [1432]

Foren alegits jurats Anthoni Ponç, Guillem Gabriell Orte, Johan Libra, Miquell Morer, jurats l'any present. Del consell Bernat Folgueres, junior, Vicens Ballot, Pere Sala, Bernat Serra, Johan Pi, Gabriell Ameller, Johan Yvern, Pere Morató, junior.

Clavari: Pere Faliu mariner, donant per fermances Pere Masgros, Jachme Padró, qui fermaren la dite fideiussoria.

Testes: Barthomeu Cathala, Nicholau Benesan

17

1432, abril, 12.

Elecció d'oïdors pels comtes de Pere dez Torrent al terme del castell de Mataró.

Predicto die [dimarts 12 d'abril 1432]

Foren alegits per hoyr los comtes que l'onorable Pere dez Torrent ha donat a la universitat del castell e terma de Mataró, e fer fi e difinicions amplement e bestant segons per lo notari se pot datar. Primo Barthomeu Cathalà, Bernat Serra, Pere Vilardell, Pere Fornells, l'onrat en Bernat Ferrer, Johan Seguí, Miquell Monera, Bernat Pera, Pere Major, Jachme Padró, ab los jurats en temps ho partida d'aquells e fou fet tot açó ab consell e voluntat de tots los homes de la terra ho la major partida.

18

1432, maig, 11.

Joc de daus i juraments a Déu o la Verge.

Die dominicho XI mensis madii anno a nativitate domini MCCCXXXII

Are hoyats tothom generalment que·ns notiffiqua l'onrat en Barthomeu Loreda, batle del terma del Castell de Mataró, per lo molt illustra senyor Rey d'Eragó, a requesta dels honrats jurats e consell, que nengú no gos jugar en negun joch de daus sinó en la place públicha, sots pena de LXX sous, e axí matex a request dels honrats jurats, intervinent lo honrable en Pere dez Torrent, que negú no gos metre daus sinó solament en Bertran Depegulla, missatge del dit honrat batle, lo qual age metre daus. Het encare que negú no gos jurar de Déu he de la Verge madona Santa Maria, e si aquell tal jurador qui jurava ho renegava de Déu, que lo dit Bertran l'age a cisar, e que sens neguna manera lo dit honrat batle l'age a poneir per cade vegade que jurava lo cap de Déu e de la Verge Maria, XII diners, e per cascun vegada jurava cul, entremenes, budell, e malgrat no age despit negun, sien cayguts en bant de V sous, sens negun mercè.

19

1432, juliol, 14.

Cita i amonestació a Bernat Raniu i Jachme Raniu per excessos.

Die lune XIIIIa mensis Julii anno a nativitate domini MCCCCXXXII

Are hoyats tothom generalment que·ns notifica l'onrat en Barthomeu Catahalà, batle del terme del castell de Mataró per lo senyor rey, com ab veu de la present públicha cryda, cita e amonestació en Bernat Raniu e Jachme Raniu, fiors los quals han comesos alguns accessus dins lo terme, que dins de X dies primer vinents vinguen compèrer en lo loch acustumat de cap cò, e d'equí no perteschen sens licències del dit batle, en altre manera, passats los dits X dies, lo dit honrat batle proceyria en bendejar-los de concell de son assident.

20

1432, octubre, 19.

Juraments

Die dominicha XVIIII mensis octobri anno predicto [1432]

Are hoyats tothom generalment que·ns notifica l'onrat en Barthomeu Cathalà, batle del terma del castell de Mataró, a istància e request dels honrats jurats e consell, que neguna persona de qualsevol ley, stament, o condició sia, no gos jurar de Déu ni de la Verge madona Santa Maria, mare sua, çò és qui jurava cap, fetge o cull de ma senyor Déu, e de la sua beneyta mare sua, caygut en pena de XII diners, e qui malgrat n'age, ho despit n'age-ho entremenes, budels, que sien caygut en pena de V sous per cascuna vegada que contrafarà, de la qual pena age lo cer e lo acusador e les dues parts lo dit honrat batle. Het encara que si en Bertran Depegulls hoyrà jurar en la forma de sus dita, que ho age a denunciar al dit honrat batle, e sinó ho fa que age a pegar per aquell qui jurat aurà.

21
1432, octubre, 19.
El dret del vi

[Diumenge, 19 d'otubre 1432]
Ara hoyats tothom generalment etc. Que tothom age a menifestar lo dret del vi dins X dies primer vinents. Sots pena de XX sous barchinonesos.

22
1432, novembre, 24.
Drets de les coses de Francesch Soli, mariner, al lloc del Vilars.

Die lune XXIIII mensis novembris anno predicto [1432]
Are hoyats tothom generalment que·ns notifiqua l'onrat en Barthomeu Cathalà, batle del terme del castell de Mataró, qui age ho entene haver algun dret petició, ho demande axí per deute, com per fermance, ho per successió, ho per qualsevoll altre rahó dret en totes aquelles coses d'en Francesc Soli, mariner, qui són en lo loch apellat entigament apellat els villars, e afronta de sol ixent ab les honors [consten afrontacions], que dins XXX jorns primer vinents se sien oposats en poder d'en Pere Ros, scrivent de Mataró, en altre manera passats los dits XXX dies no·n respondria hom de res a negun. Comprador Gabriell Orta

23
1433, març, 9.
Herència de Pere Creu.

Predicto die [dilluns, 9 de març de 1433]
Are hoyats tothom generalment que·ns notiffique l'onrat batle que com ell sia request per alguns crehados sia feta execució dels béns d'en Pere Creu, quondam, e aquells sien béns indefessos, sita e amor est tothom quis diga ésser hereu, ho ligítim possehido, ho detenidor los béns del dit Pere Creu, quondam, ho pretenge haver dret en aquell que, dins X dies primers vinents, sien comparaguts denant lo dit honrat batle, proposant tot lur dret, en altre manera lo dit honrat batle proceyria [coneteria] cridar curador en lo dit mas cles indeffessos, a consell de son assident.

24
1433, març, 23.
Drets del mas Pere Faliu de Mataró

Die lune XXIIIa mensis marci anno a nativitate domini Millesimo CCCCXXXIII fuit facta sequens preconitz
Are hoyats tothom generalment de part del honrat en Barthomeu Cathalà, batle del terma del castell de Mataró per lo senyor rey, a tothom de qualsevol ley, stament o condició sia, qui age ho entene haver algun dret, petició ho demande, axí per dret, com per fermance, com per successió,ho per qualsevol altre dret, causa ho rahó en sobre lo mas Pere Faliu e quitaven, situat en la parròquia de madona Santa Maria de Mataró, que dins XXX dies agen mostrar de lur dret en poder del notari de Mataró, en altre manera passats los dits XXX dies no·n respondrien de res.

25
1433, març, 27.
Judici

Die veneris XXVIIa mensis marci [1433]
Cumparaguts en juy denant honrat en Barthomeu Cathalà, batle del castell e terma de Mataró, en Guillem Coromines e la dona n'Egnès, un sia agentem d'una part, e Pere Farrer, tudor del pubill, fill d'en Anthoni Castell, quondam, e de la Agnès, ensemps am Bernat Guillem, Oncle del dit pubill, e jatse se sia lo dit Guillem Coromines, procurador de la dita dona Agnès, agés donade contra los dessus dits e vista la facultat dels béns, lo dit Corominas pren a tot son càrrech tot aquella dot restant a la dita dona, a pegar per los hereus ho detenidors del mas Roura, de part roya de Sant Ciscla de Dosrius, e així més és conegut entre les dites parts,que en Pere Farrer age a vendra tots los béns mobles del mas Casti, e aquells age a donar a la dita Agnès, en sont de pagar cobrant ne el apoque, e açò fou determenat per los dessus dits present Pere Comes e Guillem Maltes, an açò apellats, de la qual de dot lo dit Pere Farrer li dave loch e cess[malmès] etc.

26
1433, abril, 5.
Dels censos del mas Puyoll

Die dominicha Va mensis aprilis anno a nativitate domini millesimo CCCCXXXIII fuit facta sequentem preconitzationem per Bertrandum Depegulls sagionem et curritorem publichum curie Matarone de mandato venerabili Batholomei Cathalani baiuli termini castrum de Matarone pro serinissimo domino rege Aragonum per locha assueta cumque tenor vero talis est.
Are hoyats tothom generalment de part del honorable Barthomeu Cathalà, batle del terme del castell de Mataró, a istància e request d'en Steva Puyoll, farrer, ciutadà de Barchinona, senyor útill del mas Puyol, cituat en la parròquia de Mataró, Santa Maria de Mataró, com ell age diversos stabliments de sertes peces de terra que són axí des del seu mas, e axí nat los seus passats rebeçen alguns cenços sobre algunes singulars de la dita parròquia, e ell bonament ne saprà qui li fa los dits cenços, ne perquè emparamar d'eçò lo dit honrat batle li etmet la present públicha crida de dins XXX dies primer vinents, tots e sengles agen mostrat los títols en poder dicto Pere Ros, scrivent de Mataró, de que li fan los dits cenços, sots pena de LX sous barchinonesos, gonyadors al fisc del senyor rey, com lo dit Steve Puyoll fa molts temps al senyor rei, ho a son batle general, e voldria li consigua sobre aquells, qui li fan e axí notari quen sia feta avendria en sdevenidor etc.

27
1433, maig, 24.
Guiatge per la fira

Die dominicha XXIIII mensis madii anno a nativitate domini MCCCCXXXIII
Are hoyats tothom generalment que·ns notiffiqua l'onrat en Barthomeu Cathalà, batle del terma del castell de Mataró, que com dilluns primer vinent, que és lo dilluns de sincongènit, que serà la fira de Mataró. Lo dit l'onrat batle

assegura e guia tothom de qualsevol ley stament o condició sia, exceptat bares traydos, trenchadors de camins, sodomites e aquells qui han comesos crims de lesa magestat. Lo dit giatge són III jorns d'essà e III jorns d'elà.

28
1433, Juny, 8.
Drets de Anthoni Bez

Die lune VIIIa mensis junii anno predicto [1433] fuit facta sequens preconitzacio cum sono tube per locha assuet per Bertrandum Depegulla sagionem et curritorem publicum.

Are hoyats tothom generalment que·ns notiffique l'onrat en Barthomeu Cathalà, batle del terme del castell de Mataró per lo senyor rey, a istància e request de mossèn Lorenç Flaquer, primer, Pere Tria, Pere de Ferragut, mermassors e exequidors de la derrera voluntat d'en Anthoni Bez, quondam, que tota persona de qualsevol ley, stament ho condició, qui age ho entena haver algun dret, petició, ho demanda, axí per deute com per fermances, com en carta, per qualsevoll altre rahó ho causa, en e sobre aquelles cases del Anthoni Bez quondam, que dins XXX dies primers vinents se sien apossats en poder d'en Pere Ros, scrivent de Mataró, en altre manera passats los dits XXX dies no respondrien de res a negun. Comprador en Barthomeu Joffra sabater.

29
1434, març, 30.
Elecció de càrrecs a la Universitat

Die martis XXX mensis marcii anno predicto [1434]
Foren alegits jurats en Pere Vilardell, Anthoni Mas, Jachme Padró, Lorenç Cathà de Lavaneras, e de consell Salvador Soler de Vallex, Johan Vilaseque, Johan Serra, Vicens Ballot, Johan Soler, Anthoni Palau, Johan Yvern, Johan Ombert. Clavari Francesch Soler, fuster, e dóna per fermances en son offici en Guillem Folgueras e Pere Soler de Cirera.

NOTES

1.- Arxiu de la Corona d'Aragó (=ACA), Fons Notarial de Mataró (=FNM), Llibres de Batllia.B1 (1429-1435), B2a (1461-1471, B2b (1463-1476), B3 (1465-1471) ,B4 (1488-1490), B5 (1493-1496), B5bis (1449-1509), B6 (1466-1477), B7 (1478-1487), B8 (1488-1491), B8bis (1491-1500).

2.- ACA, FNM, Notaris Bartomeu Agell, 3 llibres, Bernat Ferrer, 1 llibre, Antoni Joan, regent de Jaume Ferrer, 1 llibre, Joan Salvà, 1 llibre, Dalmau Ginebret, 1 llibre, Pere Maurell, 3 llibres, Joan Corpa, 1 llibre, Joan Robert, 5 llibres, i del districte de Mataró, núm. 1606bis, comú, Manos de escrituras, 1447-1491, núm. 1622, comú, escrituras sueltas, núms, 1451-1599, núm. 1646, testaments, escrituras sueltas, s.XV.

3.- JOHAN HUIZINGA: *El otoño de la Edad Media*. Alianza Editorial, (Madrid, 1978).

4.- JOSEP IGLÉSIES I FORT, *El fogatge de 1497, estudi i trancripció*, Fundació Vives Casajuana, vol. I, p. 13 (Barcelona, 1991).

5.- JOSEP IGLÉSIES I FORT, *La població del Maresme a la llum dels censos generals*, accèssit premi Iluro 1968, (Mataró, 1971).

6.- JOAQUIM LLOVET, *Mataró dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*, Caixa d'Estalvis Laietana, (Barcelona, 2000), pp.71-74.

7.- F. SHWARTZ, LUNA, F. CARRERES CANDI, (ED.), *Manual de Novells Ardits: vulgarment apellat Dietari del antich consell Barcelona*, vol. 1, Ajuntament de Barcelona, (Barcelona, 1892). p. 238.

8.- LLOVET, *Mataró dels orígens*, pp.80-83.

9.- V.FERRO, *El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al decret de nova planta*, Eumo, (Vic, 1987), p. 123.

10.- J. LALINDE, *La jurisdicción real inferior en Cataluña, 'corts, veguers, balles'*, Aj. Barcelona, (Barcelona, 1966), p. 58.

11.- FERRO, *El dret públic*, p. 123.

12.- FERRO, *El dret públic.*

13.- J. LALINDE, *La jurisdicción*, p. 247.

14.- J. LALINDE, *La jurisdicción*, p. 68-69.

15.- J. LALINDE, *La jurisdicción*, p. 68-69.

16.- J. LALINDE, *La jurisdicción*, p. 128.

17.- J.M. COLOMER I PANADERO, *Mataró al Mil cinc-cents*, Premi Iluro, 1967, Edició de la Caixa d'Estalvis Laietana, (Mataró, 1969). p. 129.

18.- J.M. COLOMER I PANADERO, *Mataró*, p. 129.

19.- J. LALINDE, *La jurisdicción*, p. 132.

20.- J.M. COLOMER I PANADERO, *Mataró*, p. 130.

21.- J. LALINDe, *La jurisdicción*, p. 140-141.

22.- J. LALINDe, *La jurisdicción*, p. 143.

23.- J. LALINDe, *La jurisdicción*, p.146.

24.- JOAQUIM LLOVET,«Esclaus a Mataró a finals del segle XIV», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm.26, (Mataró, 1986), p.22-24.

25.- ROSER SALICRÚ I LLUCH, «Propietaris d'esclaus a l'àmbit rural de la vegueria de Barcelona segons el Llibre de la Guarda de 1425. El cas del Maresme.», *X Sessió d'Estudis Mataronins*, (Mataró, 1993), p.115-125.

26.- COLOMER, *Mataró*, p. 130.

27.- LLOVET, *Mataró dels orígens*, p. 77.

28.- ACA, FNM, Batllia, B-1.

29.- JOAQUIM LLOVET, «Les ordinacions de bon govern de Mataró de l'any 1494.», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, (Mataró, 1989), núm.33, p. 4-9.

30.- COLOMER, *Mataró.*

31.- ROSER SALICRÚ I LLUCH, «El "llibre de verbals" del batlle de Mataró (1480-1487), una primera aproximació», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm.67, (Mataró, 2000), p.5-15.

32.- SALICRÚ, «El "llibre de verbals"».

La confraria de Sant Elm, de mariners, i la confraria de Sant Pere, de pescadors, eren les agrupacions gremials que representaven la gent de mar mataronina. El 1669 crearen conjuntament la germandat de Sant Elm per a la redempció de captius víctimes de la pirateria del nord d'Àfrica.

Aquesta germandat, una de les més dinàmiques dels segles XVII i XVIII a Mataró, ha estat àmpliament estudiada. Héctor López, membre del Museu Arxiu, tot analitzant documentació esparsa que conserva la institució, es fixa en aquesta ocasió en el sistema d'extracció de rodolins utilitzat per triar el captiu a qui destinar l'ajuda econòmica dels germans en els casos que hi hagués més d'un home a rescatar.

L'EXTRACCIÓ DE RODOLINS A LA GERMANDAT DE SANT ELM

LES CONFRARIES DE SANT ELM

Des de l'Edat Mitjana i ben bé fins a principis del segle XIX, els atacs de corsaris turcs i algerians a les costes del litoral peninsular van ser un fenomen dramàtic i malauradament habitual. Des del segle XVI, el saqueig i la captura de pescadors i mariners, foren la base de la puixança econòmica de ciutats com Alger i Trípoli que, gràcies al corsarisme, esdevingueren el mercat d'esclaus més important del Mediterrani. Per tal de gestionar la llibertat dels captius, torturats i confinats a les presons del nord d'Àfrica, s'havien anat creant institucions que s'ocupaven de llur rescat. A Catalunya, la més important, que no l'única, va ser l'orde dels frares de la Mercè, instituïda ja al segle XIII amb la finalitat exclusiva de redimir captius.

Tant a l'època medieval com a la moderna, el que era important era aconseguir els diners necessaris per dur a terme el rescat en bones condicions. A partir de la segona meitat del segle XVI, el gran increment de les activitats marineres a Catalunya i la intensificació de la pirateria algeriana (especialment activa als dos segles següents), van provocar que bona part de les poblacions marítimes creessin les seves confraries sota l'advocació de sant Erasme, conegut a Itàlia per Eremo o Ermo, i a casa nostra per Elm, patró de la gent de mar[1].

Aquestes confraries, a la seva finalitat religiosa de donar culte al sant, hi afegiren, progressivament, el fet de ser el que avui coneixem com a mutualitats o entitats de socors mutus, per tal de redimir els mariners captius en les escomeses corsàries. Les confraries, en base a una reglamentació interna, aportaven una quantitat fixa per ajudar a la redempció, però el preu exigit pels sarraïns era en general variable, i sovint molt superior al que tenia establert la confraria.

Part central del respatller d'un banc del segle XVIII que pertanyia a la confraria de Sant Elm de l'església de Santa Maria de Mataró.
Museu Arxiu de Santa Maria. Sala de Síntesi.

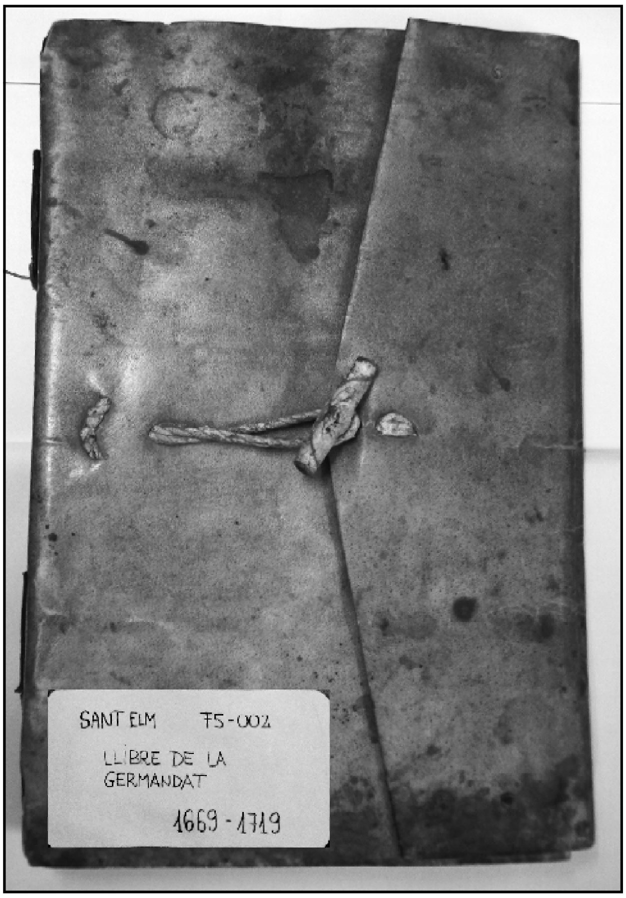

Coberta del llibre de la germandat de Sant Elm que s'inicia amb el redactat de les 21 ordinacions de 1669. MASMM.

En els nostres entorns, sabem que una de les més antigues, instituïda a final del segle XV, va ser la de Calella, que comptava amb capella pròpia dins la vila i un gran retaule pintat dedicat al celestial patró dels navegants. L'any 1554 fou creada la confraria de Sant Elm a Lloret. La de Santa Maria d'Arenys va ser fundada el 1585. L'any 1605 foren aprovades les ordinacions de la confraria de Sant Elm de Blanes i al 1619 es creava la de Canet[2].

En aquest context, a Mataró, la confraria de Sant Elm de mariners i negociants es constituí legalment a l'església parroquial de Santa Maria a finals del segle XVI, si bé, i tal com apuntà Lluís Ferrer i Clariana, aquesta confraria tenia uns orígens més llunyans en el temps perquè era l'hereva de la instituïda des d'antic sota la invocació de la Nativitat de la Mare de Déu i de sant Erasme o Elm, bisbe i màrtir[3].

Al Museu Arxiu de Santa Maria es conserva el *Llibre primer de la confraria de Sant Elm dels mariners, mercaders i confrares de dita confraria fundada en la Yglesia parroquial de Santa Maria de Mataro als 28 del mes de juñ de 1615*, un volum que inclou, però, un document anterior: l'acta de constitució de la confraria el 16 de juny de 1588. I encara reculem més en el temps: per remarcar la major antiguitat de la confraria, el text s'hi refereix amb la frase «ab antiquo tempore de cuius initio memoria hominum non exhistit»[4].

L'ERECCIÓ D'UNA GERMANDAT

Està clar que les finalitats de la confraria de Sant Elm eren bàsicament religioses amb el culte al sant, la cura de la capella i el retaule, la celebració de la festa del patró, els sufragis pels confrares que anessin morint, les ajudes a malalts i pobres, etc. Però també és cert que les noves circumstàncies d'un mar cada vegada més insegur obligaren la confraria a anar centrant els objectius en la redempció dels captius.

Malgrat que en els estatuts de 1588 de la confraria de Sant Elm ja podem rastrejar la preocupació per la redempció dels seus membres capturats pels sarraïns del nord d'Àfrica, no és fins al 4 d'abril de 1669 que es funda a Mataró una germandat dedicada exclusivament a rescatar els cristians segrestats i així fer front de manera unificada a la problemàtica derivada de la pirateria.

Aquest 4 d'abril, els confrares de Sant Elm van votar a favor d'atorgar poders als administradors de la confraria per crear, conjuntament amb la confraria de Sant Pere, una germandat sota l'advocació de Nostre Senyor Jesucrist, la Verge Maria, Sant Elm i Sant Antoni de Pàdua, encarregada de pagar rescat pels germans navegants, mariners i pescadors (gent de mar en general) que fossin fets captius pels moros, tant si anaven embarcats com si eren fets presoners en terra.

L'erecció d'aquesta germandat queda recollida en el document fundacional i els estatuts conservats al Museu Arxiu, la transcripció íntegra dels quals està publicada a la secció «Documentació» de la revista *Fulls dels Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 19, corresponent a l'abril de 1984. De bon principi, queda palès el caràcter ambiciós del projecte perquè la germandat resta oberta a persones «de qualsevol estat, grau o condició» i amb una àrea d'influència geogràfica considerable: «que sien des de la Ciutat de Barcelona fins en la vila de Blanes»[5].

Uns anys més tard, el 29 d'agost de 1710 els administradors de la germandat, Pere Balansó, Bartomeu Pons, Joan Soler i Francesc Casellas, van demanar al batlle de Mataró una reforma de

les ordenances inicials, en el sentit de reduir la jurisdicció de la mateixa al tram de costa que va de Caldes d'Estrac a Vilassar, i la de no acceptar com a germans cap persona que no portés un mínim de dos anys i un dia de residència a Mataró o a les localitats del veïnat de mar. Aquest canvi, en l'extensió de l'àrea d'influència, motivat pel crescut i suficient nombre de mariners i pescadors de la zona, i implantat per evitar la dilació en la recaptació de les quotes, es troba recollit en la còpia dels estatuts que es conserva a l'Arxiu Municipal de Mataró. Aquest n'és un extracte:

«Statuim y ordenem que en avant ninguna persona de qualsevol grau, estat o condicio sia se entenga per hábil ni puga esser descrita en la present germandat ni gosar de las prerogativas sino solament las que sian naturals o tingam domicilie o habitacio per dos anys y un dia en la Marina del vehinat de la present Ciutat, es a saber, des de la vila de Caldes de Mata a la de Vilassar, inclusius entenent que los forasters que casaran ab fillas de alguna poblacio de las dalt ditas des de Caldes a Vilassar no necessiten de tenir termini algún de domicilie o habitacio, sino que al instan que hauran contractat lo matrimoni ab alguna o algunas de las fillas de ditas poblacions sian habils y degan esser admesos, si entrar a la germandat voldran, ab totas las prerogativas que son admesos los naturals de la present Ciutat y poblacions marítimas novament en lo present capitol expressada»[6].

La creació de la germandat de Sant Elm, així és com l'anomenaren, tot i que tenia tres advocacions més, és una iniciativa que mostra la vitalitat de la gent de mar del moment que vivia del comerç i de la pesca, com també ho és l'empresa conjunta de mariners i pescadors de construir, l'any 1696, una fragata per dedicar-la a la defensa de la costa i oposar-se així als corsaris amb les mateixes armes[7]. Però l'erecció de confraries i germandats, amb les modificacions pertinents, també són una mostra de les grans dificultats per poder eradicar el problema: «Les continuades refundacions de les confraries ens mostren la incapacitat real per tal d'assolir els seus objectius de redimir els captius, impotents per fer front a les contínues sagnies de persones cap a les presons algerianes»[8].

ELS INSCRITS A LA GERMANDAT DE SANT ELM

La confraria de Sant Elm aplegava, en el ram dels mercaders i navegants, representants de les forces més dinàmiques de la ciutat; i en el ram dels mariners, una nòmina molt extensa de persones[9]. Per formar la germandat s'hi sumaren els pescadors de la confraria de Sant Pere i tota persona de qualsevol ofici que volgués gaudir dels avantatges de l'associació mutual.

El primer llibre de matrícula de la germandat, que s'estén des de la seva fundació l'any 1669 fins a 1719, enregistra el nombre de 956 inscrits. Però per conèixer quin és el nombre de matriculats vivents en un moment determinat hem de recórrer al principi del segon llibre de matrícula, ja que, en començar-lo, aprofitaren per actualitzar el registre eliminant els membres que per raons diverses havien causat baixa. Així doncs, l'any 1719 els germans eren 520, un nombre important si tenim en compte que la gran majoria eren residents a Mataró, i que aleshores la ciutat tenia uns 5.000 habitants[10].

L'anàlisi del llistat de membres de la germandat inscrits entre 1673 i 1766, ens permet veure la majoritària procedència mataronina dels seus membres. Sobre un total de 637 registrats dels quals s'esmenta el seu origen, 572 (un 89%) eren nascuts a Mataró, 27 a Vilassar, 9 a Llavaneres, 5 a Blanes, 4 a Arenys, 4 a Lloret i 3 a Barcelona. També hi ha una o dues persones originàries de Valls, Cabrera, Palafrugell, Torroella de Montgrí, Sant Feliu de Guíxols, Calonge, La Garriga, Caldes, Vilamajor i Canet.

Aquests membres de poblacions tan allunyades devien ser persones assentades a Mataró que complien la condició de tenir més de dos anys i un dia de residència a la ciutat o la seva rodalia, o que s'havien casat amb una dona originària de la demarcació esmentada.

Seguint amb l'anàlisi numèrica, sobre un total de 680 registres de matriculats que especifiquen l'ofici, hem elaborat aquest quadre:

Mariner	590
Pescador	70
Negociant	6
Adroguer	4
Escrivent	3
Sastre	3
Boter	1
Mestre d'aixa	1
Mestre espardenyer	1
Apotecari	1

Rodolins de fusta posteriors a l'època, semblants als que es devien utilitzar en els actes d'extracció de la Germandat de Sant Elm.

Museu de Mataró.
Fotografia: Ramon Manent.

Observem com l'ofici majoritàriament representat era el de mariner, amb 590 membres (el 86%) i el segon en nombre era el de pescador amb 70 efectius (el 10%). Són dades que ens indiquen el pes de les dues confraries impulsores de la germandat: la confraria de Sant Elm i la confraria de Sant Pere. Lògicament, els homes que treballaven al mar corrien un risc més alt de ser capturats, però això no treia que altres oficis es beneficiessin de l'assegurança que oferia la germandat.

LA TERCERA ORDINACIÓ. L'EXTRACCIÓ A SORTS

Els estatuts de 1669 de la germandat de Sant Elm[11] regulaven amb vint-i-una ordinacions el seu funcionament vinculat, lògicament, al propòsit fundacional de la causa pia, és a dir, el rescat dels seus membres que esdevinguessin esclaus.

La primera de les ordinacions preceptuava que els inscrits a la germandat s'obligaven a pagar deu rals de plata (un ral de vuit i un ral de dos) per cada germà que s'hagués de rescatar, a banda d'una fermança al moment d'ingressar-hi. Complint aquesta condició de caràcter econòmic, tota persona podia ser admesa a la germandat: «Item volen que a la present Germandat sie lisit y permès poder-s'hi escriurer y assentar totas y qualsevols personas de qualsevol, estat, grau y condició que sian, pagant, seguint-se los sobredits casos ab lo modo y forma que dalt respective està dit»[12].

Unes quantes ordinacions regulaven el paper del procurador que és qui havia de gestionar els cobraments, la sortida de numerari per fer efectiu el rescat i les accions encaminades a alliberar el captiu. Quedava clar també que totes les operacions, els possibles conflictes, les fermances, els cobraments, etc. restaven sota la jurisdicció del batlle de la vila de Mataró.

D'aquestes ordinacions, ben documentades i estudiades per Joaquim Llovet[13], ens centrem ara en la tercera ordinació que establia que tot l'import recollit, procedent de l'aportació dels germans inscrits, aniria a la redempció del captiu, però que en el cas que en un moment determinat hi hagués més d'un germà a rescatar s'hauria de fer a sorts per centrar els esforços en un de sol, al qual correspondria la suma recollida. S'establia el temps de sis mesos per efectuar una nova recapta general i així poder efectuar un nou sorteig, sempre en el cas que hi hagués més d'un a la llista de captius. L'obligació de cadascú de contribuir al rescat d'un germà quedava espaiada, doncs, a mitjos anys; és a dir, la germandat recollia diners, com a màxim, dos cops l'any.

Com es pot llegir amb tot detall a l'ordinació, l'elecció de l'afortunat es realitzava mitjançant l'extracció de rodolins. «... lo que se farà en esta forma, és a saber, que tots los Germans esclaus seran los noms d'ells posats ab redolins dins la bolsa, de la qual seran trets de un a un, y lo primer extret en sort y rescatat, y donats dits deu reals de plata Castellana per quiscú de dits Germans assentat a la present Germandat»[14].

Els rodolins eren peces de fusta arrodonides, a l'interior de les quals es podien col·locar llenques de paper o pergamí amb el noms dels elegibles. Un cop tancats els rodolins s'introduïen en una bossa i una mà innocent extreia tants rodolins com persones calia triar. S'utilitzaven, des de molt antic, en el sistema insaculatori per a elegir persones que havien d'ocupar determinats càrrecs en el govern municipal, en l'administració de confraries, etc. En el cas que ens ocupa va servir per a assenyalar, de forma aleatòria i transparent, el captiu que tocava redimir primer, i l'ordre en que devien ser ajudats els altres mitjançant noves col·lectes fetes de sis mesos en sis mesos: «Encontinent y als demés per ordre, extrets segons los haurà tocat la sort en la extracció dels rodolins, de sis en sis mesos a cada u».[15]

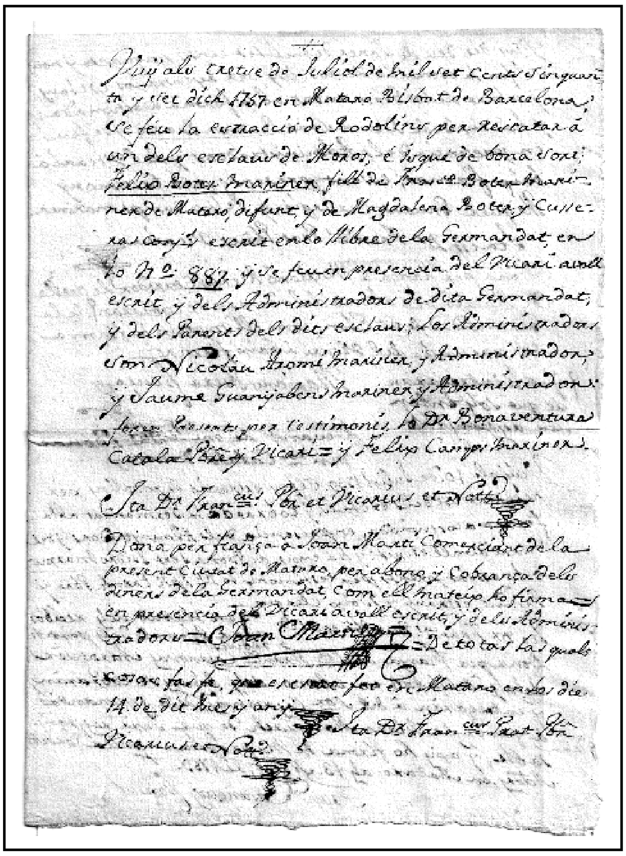

Escrit que dóna fe de la bona sort de Fèlix Boter mariner, que sortí triat per ser rescatat en l'acte d'extracció del 13 de juliol de 1757. MASMM. ESG 2. Confraria de Sant Elm. Actes de rodolins.

A l'acte de l'extracció dels rodolins, calia convidar el batlle i els jurats del govern de la ciutat, així com els administradors de la germandat de Sant Elm «... pregant-los sient servits assistir-hi, y que hi pugue assistir si voldrà lo Procurador que tindrà càrrec de les cobransas, per a que allí se li ordenarà a qui haurà de donar per dits Germans esclaus, segons en lo temps haurà tocat a quiscú de aquells la sort en la extracció de rodolins.[16]

Enmig dels llibres i lligalls de la documentació sobre la confraria i la germandat de Sant Elm que es custodien al Museu Arxiu de Santa Maria, s'hi troben fulls solts[17] que contenen les resolucions de diferents actes d'extracció de rodolins, la lectura de les quals ens ajuda a situar la gravetat i rellevància del moment de la insaculació. La transcripció d'algunes de les actes esparses que es conserven ens serveixen d'exemples per a l'anàlisi:

Exemple primer. Joan Alsina

«Vuy als 10 de janer de 1757 en la ciutat de Mataró, Bisbat de Barcelona, se feu la estració de rodolins per a rescatar a un dels esclaus de Moros, isqué de bona sort Joan Alsina mariner, menor fill de altre Joan Alsina mariner de Mataró y de Catharina Alsina y Martí conjugues, escrit en lo llibre de la Germandat de Sant Elm en el número 974 y se feu en presència del vicari avall escrit y dels Administradors de dita Germandat y dels parents dels esclaus. Los Administradors que foren presents són Jaume Manent, Administrador Major, Joan Gual Administrador, Joseph Ferran Conseller y Francesch Boter Confrare. Foren presents per testimonis lo Reverend Joan Cudina prevere y lo Reverend Joseph Tarafa prevere. Ita est Doctor Francesc Prat prevere, vicari y notari».

Exemple segon. Fèlix Boter

«Vuy als 13 de juliol de 1757 en Mataró, Bisbat de Barcelona, se feu la estracció de rodolins per rescatar á un dels esclaus de Moros; e isqué de bona sort Felix Boter mariner, fill de Francisco Boter mariner de Mataró, difunt, y de Magdalena Boter y Cusseras, escrit en lo llibre de Germandat en lo número 887 y se feu en presència del vicari avall escrit y dels Administradors de dita Germandat y dels parents dels dits esclaus; los Administradors són Nicolau Aromi mariner y Jaume Guanyabens mariner. Foren presents per testimonis lo Doctor Bonaventura Català prevere y vicari y Fèlix Camps mariner. Ita est Doctor Francesc Prat prevere, vicari y notari».

Exemple tercer. Joan Baptista Puig

«Die 11 janer de 1758. En la ciutat de Mataró, Bisbat de Barcelona, se feu extracció de rodolins per rescatar los esclaus y cobrar la Germandat ab la forma acostumada y ha exít de bona sort Joan Baptista Puig mariner fill llegítim y natural de Joan Baptista Puig mariner y veins Hermità de Sant Simó y de Francisca Puig y Giral conjugues difunta, escrit en lo llibre de Germandat de Sant Elm en número 969, y fonch feta en presència y ab intervenció del vicari avall escrit y diferents parents dels matexos esclaus que corrian sort y en presència de Jaume Guanyabens y Salvador Serra, mariners Administradors actuals de la Confraria de Sant Elm, y de Francisco Marxuach, mariner altre dels confrares. Testimonis sunt lo Reverend Doctor Joan Baptista Pi, prevere, y Felix Camps, mariner. Ita est Doctor Bonaventura Català prevere y vicari de Mataró».

Exemple quart. Isidro Marxuach

«Vuy als 10 de juliol de 1759 se feu estracció de rodolins per rescatar un dels esclaus y cobrar de la Germandat ab la forma acostumada en presència dels Administradors y del vicari avall

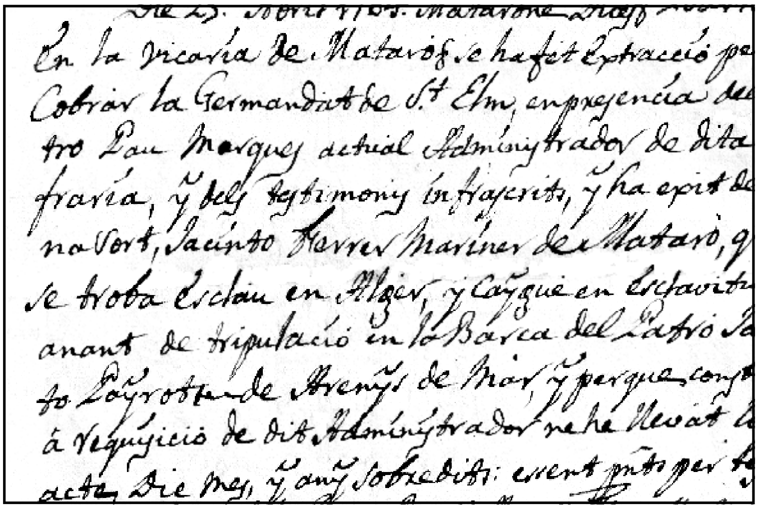
Die 25. Abril 1764. Mataró Dioc...
En la vicaria de Mataró se ha fet extracció per
cobrar la Germandat de St. Elm, en presencia del
patro Pau Marques actual Administrador de dita
fraria, y dels testimonis infrascrits, y ha eixit de
bona sort, Jacinto Ferrer Mariner de Mataró, que
se troba Esclau en Alger, y caygué en esclavitut
anant de tripulació en la Barca del Patró Ja-
cinto Payrot de Arenys de Mar, y perque cons-
te a requisició de dit Administrador ne he llevat la
acta, Die mes, y any sobredits: essent presents per te-

Detall de l'escrit que dóna fe de la bona sort de Jacinto Ferrer, mariner «que se troba esclau», en l'extracció del dia 25 d'abril de 1764. MASMM. ESG 2. Confraria de Sant Elm. Actes de rodolins.

escrit y ha eixit de Bona sort Isidro Marxuach essent presents per testimonis lo Reverend Joseph Tarafa prevere y Jaume Estrany y Boix, clergue. Ita est Doctor Francesc Prat prevere y vicari».

En la majoria dels casos dóna fe de l'acte un eclesiàstic, normalment el vicari de la parròquia de Santa Maria, vinculat a l'organització de la germandat. Destaquem gairebé sempre la presència dels administradors de la germandat, de familiars dels insaculats i de clergues, però no pas de jurats de la Universitat de Mataró ni del batlle del moment.

Del captiu que l'atzar ha afavorit s'esmenten algunes dades, però no en tots els casos: el seu ofici, de qui és fill, el número amb el qual està inscrit a la matrícula de la germandat i de quina barca era mariner o patró. Tot i que l'ordinació tercera, tal com hem vist, preceptuava que es tindria en compte l'ordre en què sortien la resta d'insaculats, en cap de les actes conservades es dóna compte dels noms dels captius extrets en segon, tercer o quart lloc. Aquest fet i la freqüència dels actes d'extracció ens fan pensar que potser la norma d'atenir-se a l'ordre d'una extracció anterior no es complia.

Entre 1757 i 1759 sembla que hi va haver veritablement dues extraccions de rodolins cada any, i a més tot indica que devia ser acostumat fer-les al gener i al juliol. Però en els exemples que transcrivim a continuació, signats al 1764, trobem que, per raons que desconeixem, amb un mes de diferència, hi va haver dues extraccions:

Exemple cinquè. Joan Viver

«Die 22 mars 1764. Mataró, Diòcesi de Barcelona. En la vicaria de Mataró se ha fet la extracció, es entra a cobrar per la Germandat de Sant Elm Joan Viver, que se troba esclau en Alger y ser lo últim dels mariners quedaren esclaus en la barca del patró Joan Pau Bosch de Mataró, y se ha fet en presència del patró Pau Marques Administrador, qual me ha requerit ne llevàs lo present acte com ho he fet en dita ciutat de Mataró, dies, mes y any predits y en testimonis Doctor Joseph Frexas y Joseph Llunell y Correu preveres. Ita est Doctor Bonaventura Català prevere y vicari de Mataró».

Exemple sisè. Jacinto Ferrer

«Die 25 de abril 1764 en Mataró, Diòcesi de Barcelona. En la vicaria de Mataró se ha fet extracció per a cobrar la Germandat de Sant Elm en presència del patró Pau Marques actual Administrador de dita Confraria y dels testimonis infrascrits, y ha eixit de bona sort Jacinto Ferrer mariner de Mataró, que se troba esclau en Alger y caygué en esclavitut anant de tripulació en la barca del patró Jacinto Payrot de Arenys de Mar y perque constés y a requisició de dit Administrador ne he llevat la present acte die, mes y any sobredits, essent presents per testimonis lo Doctor Joseph Frexas prevere y Agustí Fornells mestre de cases de Mataró. Ita est Doctor Bonaventura Català prevere y vicari de Mataró».

I, per acabar aquests exemples, transcrivim una acta de l'extracció feta el 8 de febrer de 1763, si més no curiosa. Aquell dia es van treure del sac fins a quatre rodolins per quatre germans afortunats a redimir. El text reconeixia que havien passat dos anys sense haver de sortejar res i que, per tant, corresponia extraure per partida doble i dos esclaus per any; és a dir, quatre persones de cop.

Exemple setè. Fèlix Font, Miquel Rafart, Joan Pau Bosch y Desideri Comas

«Die 8 febrer 1763, Mataró, Diòcesi de Barcelona. En la vicaria de la ciutat de Mataró se ha fet extracció de rodolins dels Germans esclaus que són en esclavitut per poder cobrar lo que correspon dels Germans escrits en la Germandat de Sant Elm com se acostuma y està previngut en lo actes de dita Germandat y havent passat cerca dos anys que no se ha fet la extracció que es de costum de mitg en mitg any fer-la en presència y a requisició y instància de Joseph Balansó Major mariner actual Administrador de la Confraria de Sant Elm y en presència dels testimonis infrascrits se ha fet extracció doble, ço és de quatre Germans que

correspon dos per quiscun any dels dos que no sen avia fet y han exit de bona sort los Següents: Primo, Fèlix Font, segon Miquel Rafart, tercer patró Joan Pau Bosch, quart Desideri Comas. Tot lo que ha succehit en presència del Vicari y testimonis infrascrits y en presència de dits me ha requirit lo predit Administrador llevás lo present Acte de extracció com ho he fet en dita ciutat de Mataró, die, mes y any sobredits, essent presents per testimonis Salvador Bages prevere y Jaume Estrany y Boix clergue en Mataró habitants. Doctor Bonaventura Català vicari de que dono fe».

DESPRÉS DE LA SORT, EL RESCAT

A partir del dia de l'extracció dels rodolins, començaven tots els tràmits i les accions per fer possible el rescat. Normalment una persona vinculada al món del mar (patró, veler, comerciant...) entrava en fiança i prometia rebre i guardar tots els diners que li lliurava el procurador, procedents de la col·lecta, per destinar-los a la redempció. Sovint els documents sobre captius fan referència al seu rescat en mans de comerciants que havien de visitar Alger, a tràmits per obtenir l'autorització de la Batllia General o a viatges d'encarregats de fer sortir quantitats de numerari cap a diferents ports del Mediterrani vinculats amb el mercat d'esclaus[18].

Pel que fa a l'activitat redemptora de la germandat i les contingències que podien afectar els germans captius, la casuística podia ser molt diversa. Les ordinacions de 1669 regulaven algunes de les variables més previsibles: en cas de la mort del germà tot esperant el torn del rescat, en cas que el germà aconseguís fugir del captiveri, en cas de caure presoner el germà i fos alliberat abans d'arribar a port sarraí gràcies a la intervenció de naus cristianes, en cas que el germà hagués estat utilitzat com a remer en les galeres enemigues, etc.

Però sovint les diferents realitats superaven les normes, apareixien les diferents interpretacions i sorgien els conflictes entre la germandat, els procuradors, els comerciants, els afectats, les famílies dels captius, etc. especialment pels pagaments, les compensacions, les fermances... Conflictes que queden recollits, no pas sistematitzats, en puntuals documents notarials o en documents esparsos de la germandat, l'estudi dels quals haurem de tractar en una altra ocasió.

Héctor López Silva

NOTES:

1.- Josep Maria Pons Guri, «Un llibre d'acords de la Confraria de Sant Elm de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 70 (Mataró, abril de 2001) pp. 5-11. Aquest llibre es conserva a l'Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar i conté acords, comptes, assentaments de confrares i aspectes com la construcció del retaule a l'església de Santa Maria o el finançament per a la construcció d'una fragata.

2.- Francesc Forn i Salvà, *Viure y sobreviure al segle XVI a la marina de la Selva*, Accèssit Premi Iluro 2009, Edició de Caixa Laietana, (Mataró, 2010), p. 125.

3.- Lluís Ferrer i Clariana, *Santa Maria de Mataró. La parròquia, el temple,* Volum I, (Mataró, 1968), p. 81.

4.- Museu Arxiu de Santa Maria (=Masmm), ESG 2, F5/004, Confraria de Sant Elm, «Llibre primer de la confraria de Sant Elm dels mariners, mercaders y confrares de dita confraria fundada en la Yglesia parroquial de Santa Maria de Mataro als 28 del mes de juñ de 1615», p.1.

5.- Masmm, ESG 2, F5/002, Confraria de Sant Elm, «Llibre de la Germandat de Sant Elm» [1669-1719]. Estatuts de la Germandat, preàmbul.

6.- Amm, AH-021-04, «Llibre de la Confraria de Sant Elm».

7.- Joaquim Llovet, *Mataró, 1680-1719: el pas de la vila a ciutat i cap de corregiment*, Premi Iluro 1965, Edició de Caixa Laietana, (Mataró, 2002).

8.- Francesc Forn i Salvà, *Viure...* , p. 126.

9.- En el llibre primer de la confraria de Sant Elm, l'any 1589 hi figuren mercaders tals com Jeroni Serra Arnau, Pere Major Ballester, Jaume Portell, Pere Sala o Melcior Palau. En nòmina secundària, s'hi ressenyen els mariners tals com Pau Vehils, Bernats Prats, Antoni Joan Reniu, Montserrat Mateu, Antoni Fornells, etc.

10.- Amm, Acords, Volum de 1702, El "tall" inserit en els acords de l'Ajuntament de Mataró de 1702 enregistrà 1.035 famílies, uns 5.000 habitants aproximadament.

11.- La totalitat dels estatuts de la germandat estan transcrits i publicats a la secció «Documentació» de *Fulls dels Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 19, corresponent a l'abril de 1984, pp.44-48. La germandat que estudiem va ser erigida sota l'advocació de Nostre Senyor Jesucrist, la Verge Maria, Sant Elm i Sant Antoni de Pàdua, però era coneguda com a germandat de Sant Elm pel pes majoritari que tenia la confraria dels mariners i navegants en la seva nòmina d'inscrits.

12.- Masmm, ESG. 2, F5/002, Confraria de Sant Elm, «Llibre de la confraria de Sant Elm» [1669-1719], Estatuts de la germandat, ordinació 18a.

13.- Llovet, *Mataró, 1680-1719...*, pp. 54-58.

14.- Masmm, ESG 2. F5/002, Confraria de Sant Elm, «Llibre de la confraria de Sant Elm» [1669-1719], Estatuts de la Germandat, ordinació 3a.

15.- Ibídem.

16.- Ibídem.

17.- Masmm, ESG 2, Confraria de Sant Elm. Sobre amb les actes de diferents extraccions de rodolins del segle XVIII.

18.- A la part final del llibre de comptes de la confraria de Sant Elm, que es conserva al Museu Arxiu, trobem una sèrie de pagaments fets entre el 17 d'agost de 1712 i el 20 de març de 1713, que costegen tretze viatges realitzats principalment a ports italians, a Tunis i a Mallorca.

Recentment el Dr. Francesc Miralpeix i Vilamala ha atribuït l'autoria de les teles del sostre de la sala de Juntes dels Dolors al pintor barceloní Joan Gallart i Pastor, nascut el 1670 i mort el 1714, durant el setge de Barcelona. Consta que el 1708 era a Mataró.

Rafael Soler i Fonrodona, membre de l'equip del Museu Arxiu, analitza tot seguit la qüestió.

EL SOSTRE DEL CAMBRIL O SALA DE JUNTES DE LA CAPELLA DELS DOLORS DE SANTA MARIA DE MATARÓ

Posar en dubte que Viladomat fos l'autor dels llenços del sostre del cambril o sala de Juntes de la capella dels Dolors no és pas cosa dels nostres dies.

Quan el crític d'art, pintor i acadèmic Rafael Benet preparava el seu llibre sobre Viladomat, publicat el 1947[1], va fer una detallada visita a la capella dels Dolors acompanyat pel pintor mataroní Rafael Estrany. Detectà que la Mare de Déu del centre del sostre del Cambril no té l'escorç que caldria per veure's en aquesta posició i, en comentar al seu llibre les pintures d'aquest sostre, diu que les veu diferents de les altres obres de Viladomat; tot i aquests dubtes, però, no proposà cap canvi en l'atribució a Viladomat aleshores admesa.

El doctor Joan Bosch i Ballbona, quan es va fer l'exposició a Mataró sobre Viladomat el 1990, ja indicava que, per l'estil, les pintures del sostre del Cambril no podien ser obra de Viladomat, però no proposà cap altra autoria.

L'historiador Antoni Martí Coll, l'abril de 2000, als *Fulls del Museu-Arxiu de Santa Maria*[2], informava que al seu arxiu familiar es conserva el manuscrit *Apuntes históricos acerca de la Ciudad de Mataró*, de Joan de Palau Català, nascut a Mataró el 1827, i mort, a causa del còlera, el 1854, que fou col·laborador del pare Josep Rius, reconegut historiador escolapi.

De l'ampli estudi de Joan de Palau sobre l'església de Santa Maria extreurem només la seva opinió sobre el sostre del Cambril. «La capilla de la Virgen de los Dolores presenta una especie de galería de hermosas pinturas obra del benemérito y célebre pintor barcelonés Viladomat. Las que hay en el camaril son aun tal vez de mejor gusto y parecen ser obra de los Juncosa».

Orgue de la capella del Sant Crist de Lepant. Catedral de Barcelona. MASMM. Arxiu d'Imatges.

En el treball de Martí s'apunta que les pintures de la sala capitular de la catedral de Barcelona, obra de Pau Priu, actiu almenys des de 1683 i mort el 1714, podrien haver inspirat la decoració del sostre del cambril de la nostra capella dels Dolors.

El professor Francesc Miralpeix i Vilamala, pel gener de 2002, als nostres *Fulls*[3], comentant el dubte de Joan de Palau sobre aquest sostre, diu que Ceán Bermúdez, al seu *Diccionario histórico de los más ilustres profesores de las Bellas Artes* (1800) si bé atribueix els evangelistes i l'apostolat de les parets del Cambril a Viladomat, no diu res del sostre. Però a la seva tesi doctoral[4], dirigida

Sostre de la sala de Juntes de la capella dels Dolors.
Foto Salvador Alsina i Comas.
MASMM. Arxiu d'Imatges.

pel doctor Joan Bosch i Ballbona, ambdós professors atribueixen les pintures del sostre al pintor barceloní Joan Gallart i Pastor.

A Mataró no teníem referències del pintor Gallart, i per això en presentem unes notes biogràfiques.

Joan Gallart i Pastor nasqué a Barcelona el 1670 i hi morí el 1714 a conseqüència del setge. Era un pintor totalment desconegut fins que l'historiador de l'art Santiago Alcolea el vindicà com un pintor important. El 1984, el doctor Joan-Ramon Triadó, li atribuïa obra coneguda per fonts documentals, però sense localitzar-ne cap d'existent[5].

Ara sabem que Gallart fou admès al col·legi de pintors el 1700, després d'haver-hi tingut algun conficte per exercir sense llicència. La tesi del Dr. Miralpeix li documenta les pintures de la capella de les Ànimes de la catedral de Barcelona i les de l'orgue portàtil col·locat a la capella del Sagrament, dita també de Sant Oleguer o del Sant Crist de Lepanto, del mateix temple; en aquestes darreres hi ha la firma del pintor. Miralpeix també ha atribuït a Gallart dos olis de la Mare de Déu, amb sant Joaquim i santa Anna, que es conserven al Museu de Mataró. Gràcies a estudis recents, es va ampliant el coneixement de l'obra de Gallart, i ja se'l considera el pintor català més important del primer quart del segle XVIII.

Entre els documents d'un corrector de la confraria dels Dolors, restituïts recentment a Santa Maria pel senyor Peradejordi i Guanyabens, estudiats per Xavier Alarcón i Campdepadrós[6] que són majoritàriament del segle XIX, hi ha dos fulls d'època anterior, solts, procedents d'un llibre de comptes, en els quals s'indica que, pel març de 1708, es paguen a Joan Gallart 27 lliures per fer «un quadro per tapar lo nicho de la Capella». No sabem quin era el tema d'aquesta pintura, però la patrona dels Servites era l'Ascensió i al llibre *Congregante y Siervo perfecto de la SS. Virgen de los Dolores*, de fra Lorenzo Raimundinez es deixa ben clar que la principal devoció del congregant dels Dolors és l'Ascensió. Aquest «quadro» degué presidir la festa de la benedicció solemne de la capella el 16 de març de 1708. Però devia presidir la capella per poc temps, ja que els comptes esmentats atesten que el 1709 se signa pòlissa a Joan Vila per «las imatxas de Nostra Senyora y lo seu Fill Santíssim», i se sap que les talles foren instal·lades a la capella el mateix 1709[7].

Reconegut tracista, Vila podria haver fet el disseny de la sala de Juntes, i incorporar-hi el que suposem teló primitiu dedicat a la Mare de Déu Assumpta. En tot cas, quan es va fer aquell sostre,

sabem que Gallart era a Mataró per temps, perquè tant ell, com Vila, hi consten com a congregants dels Dolors[8]. Gallart morí en el setge de Barcelona de 1714. I si bé ningú no ha dubtat mai que els evangelistes i els apòstols de la sala de Juntes, distribuïts en els mateixos grups i postures que al Misteri d'Elx, siguin obra de Viladomat, res no s'oposa a pensar que, simplement, completés el programa assumpcionista previst per al cambril i que la mort de Gallart hauria deixat inacabat.

Cal seguir investigant per acabar amb els dubtes que tenim registrats des de 1850.

Rafael Soler Fonrodona

Tela de la *Mare de Déu amb sant Joaquim i santa Anna*, atribuïda a Joan Gallart. (c. 1700-1714)
Oli sobre tela. Museu de Mataró

NOTES:

1.- RAFAEL BENET, Viladomat, (Barcelona, 1947).

2.- ANTONI MARTÍ I COLl, "Unes partitures de la Capella dels Dolors alienes als pinzells de Viladomat?", *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria,* núm. *67*, (Mataró, abril 2000).

3.- FRANCESC MIRALPEIX I VILAMALA, "*Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria,* núm. 78, (Mataró, gener 2002).

4.- FRANCESC MIRALPEIX I VILAMALA, *El pintor Antoni Viladomat 1678-1755*, Universitat de Girona, (Girona, 2004).

5.- JOAN RAMON TRIADÓ, *L'època del Barroc, s. XVII-XVIII,* (Barcelona, 1984).

6.- XAVIER ALARCÓN I CAMDEPADRÓS, *La venerable congregació de la Mare de Déu dels Dolors de Mataró,* (Mataró, 2009).

7.- ALARCÓN, *La venerable.*

8.- Museu Arxiu de Santa Maria.

Continuant la línia iniciada als nostres FULLS núm. 104, d'octubre de 2012, Pere Tió i Casas, segueix la investigació biogràfica del pintor Ramon Martí i Alsina, aclareix els seus orígens familiars i introdueix la seva relació amb Enric Ferau i Alsina, també pintor, cosí germà seu.

RAMON MARTÍ I ALSINA, APUNTS PER A LA SEVA BIOGRAFIA. ELS PARES, LA PRIMERA ESPOSA, EL COSÍ PINTOR ENRIC FERAU I ALSINA

Al número 104 dels *Fulls,* corresponent al mes d'octubre de 2012, en l'article *Ramon Martí i Alsina a Mataró,* vàrem parlar dels lligams que mantenia aquest artista amb la ciutat de la seva mare, de les passeres que hi feia i de les relacions amb els seus familiars mataronins; també li vàrem descobrir una germana petita a Mataró, Emília, que vivia amb els oncles i cosins, els Amich i Alsina, gent progressista –i dels més radicals–, com els altres parents, els Vieta. L'objecte estricte de l'estudi era documentar aquesta relació. També vàrem explicar com Mataró i els seus rodals es va convertir en el paisatge inspirador d'una part de l'obra més significativa de Ramon Martí i Alsina, i com aquí s'hi va iniciar professionalment.

Ramon Martí i Alsina (1826-1894). Arxiu Fotogràfic de Barcelona. Del catàleg *Realisme(s) L'empremta de Courbet.* MNAC. Barcelona, 2011.

Hi ha especialistes que es lamenten amb raó que la biografia de Ramon Martí i Alsina presenti més llacunes que les d'altres artistes catalans coetanis menys famosos. La causa és que manquen moltes dades i dates, i no totes les que es tenen poden donar-se amb absoluta seguretat.[1] Com que encara no se li ha escrit la biografia definitiva, pensem que, per al dia que algú la vulgui abordar, li poden ser útils unes dades que hem pogut aclarir referents als pares del pintor, a la família de la seva primera esposa, Carlota Aguiló i Moreu, i al cosí germà que va compartir amb ell més experiències en la vida, el també pintor paisatgista Enric Ferau i Alsina, molt poc conegut i estudiat.

ELS PARES: JOSEP MARTÍ I CRUSELLAS, JOVE SASTRE, I MARIA ANNA ALSINA I VIETA

Els que serien els pares del pintor es varen casar a Mataró en plena Guerra del Francès, l'any 1810. El matrimoni consta inscrit dues vegades als llibres sacramentals de la parròquia de Santa Maria, el 29 de maig i el 13 d'agost. Com que aquesta duplicitat ens va estranyar, i els llibres de Santa Maria no ens ho aclarien, vàrem mirar si hi trobàvem una explicació en l'expedient del matrimoni que es conserva a l'Arxiu Diocesà de Barcelona, o bé en el llibre d'Esposalles de l'Arxiu Capitular de la catedral.

Ni l'un ni l'altre no ens ho varen aclarir, perquè el llibre d'Esposalles de l'Arxiu Capitular de la catedral, amb data del 26 de maig de 1810, es limita a enregistrar el matrimoni de «Joseph Martí, sastre, fill de Carlos i Eulària Causellas [Causellas diu, no Crusellas que consta en els altres llocs], cònjuges, amb Marianna Alsina, filla de Salvador i Josepha Vieta, cònjuges, Parròquia de Mataró». I res més. Cap novetat a la catedral, doncs.

L'Arxiu Diocesà tampoc no ens va aclarir l'enigmàtica duplicitat, però hi trobàrem una informació molt més interessant que la que buscàvem, quelcom que de vegades passa. Aquesta informació està en els documents de la petició de

dispensa de proclames que fa el jove Josep Martí per a poder celebrar amb urgència el seu matrimoni a Mataró amb Maria Anna Alsina.

Josep Martí firma a Barcelona –amb la ciutat ocupada pels francesos– un escrit el 21 de maig de 1810 que diu:

> «Josef Martí, sastre, natural de la presente ciudad [Barcelona] y vecino de la de Mataró, con el debido respeto a V. S. expone: Que con el beneplácito de los mayores de ambas partes, tiene convenido celebrar matrimonio con Marianna Alsina, doncella, natural y vecina de esta ciudad de Mataró, y siendo muy urgente su celebración, con brevedad y reserva, por mediar entre ellos humanas fragilidades, y a fin de salvar su honor, y no obstándoles impedimento alguno.
>
> Por lo que a V.S. rendidamente suplica que [...] se digne dispensarle las amonestaciones, y concederle la licencia. Gracia que espera de la equidad de V.S.»

Ja sabem un parell de coses, doncs, dels dos nuvis: que tots dos són «vecinos de la ciudad de Mataró» i el motiu de les presses per casar-se, si més no, el motiu que argumenten.

Però les declaracions que s'adjunten en l'expedient encara ens en fan saber més, de coses. Quatre dies després de la instància de Josep Martí, el 25 de maig, i ara ja a Mataró, els dos contraents fan les protocol·làries manifestacions sota jurament, que són lliures i solters i que no tenen cap impediment per a contreure el matrimoni. La informació interessant apareix quan els dos nuvis entren en detalls sobre la seva trajectòria fins aquells moments. Josep Martí firma la declaració de pròpia mà i diu:

> «Josef Martí mancebo sastre, con juramento dijo que es natural de Barcelona y que habitó en Tarragona por cinco meses, antes de estos cinco meses estuvo en Aragón, pero no domiciliado en algún lugar de aquel Reyno, en el cual estuvo de siete a ocho meses; antes de este tiempo en Tarragona un mes, y antes en Barcelona desde su infancia. Su padre Carlos Martí y Eularia Crusellas, ésta difunta, el otro vivo. La edad de Josef veinte y cuatro años [...]»

I la Marianna Alsina, que no devia saber de lletra, com la gran majoria de dones, s'ho fa firmar pel capellà i declara:

> «Marianna Alsina con juramento dijo ser natural de Mataró y vecina en Tarragona 4 á 5 meses, antes en Vique [Vic] 4 o cinco meses, antes tres años en Barcelona y antes en Mataró desde su infancia, es hija de Salvador Alsina difunto y de Josefa Vieta viviente, de edad veinte y dos años cumplidos [...]»

Veiem que tots dos han corregut bastant de món abans de venir a Mataró per casar-se, tot i que són força joves. En Josep Martí manifesta que té vint-i-quatre anys, i la Marianna Alsina vint-i-dos complerts, i no va errada, car havia nascut el 6 d'octubre de 1787, però devia tenir una aparença molt jovenívola perquè els altres testimonis que compareixen manifesten que li fan divuit o dinou anys.

Presenten tres testimonis que han fet la seva declaració a Mataró, sota jurament, el 23 i el 24 de maig de 1810.[2] Tots tres coincideixen a dir que havien vist els contraents a Tarragona en els darrers mesos, que també, entre uns i altres, havien tractat a Mataró a la Marianna, i a Barcelona als dos contraents, i se'ls té per solters i sense compromisos. El testimoni Bertomeu Rosés aclareix que en Josep Martí és a Mataró des de fa vuit dies, és a dir, que tot just acaben d'arribar de Tarragona.

TARRAGONA I LA GUERRA DEL FRANCÈS. LA DIÀSPORA DE LES FAMÍLIES

Pel maig de 1810 Tarragona encara no havia estat conquerida per les tropes de Napoleó, que no la van assaltar fins al cap d'un any, el 28 de juny del 1811, en un dels episodis més tràgics i sagnants

Detall de l'estampa publicada per Friedrich Campe de Nuremberg "Die erstürmung der spanischen festum Tarragona" (Assalt de la fortalesa de Tarragona). Cabinet des estampes de la Bibliothèque Nationale de France. Col·lecció Michel Hennin.

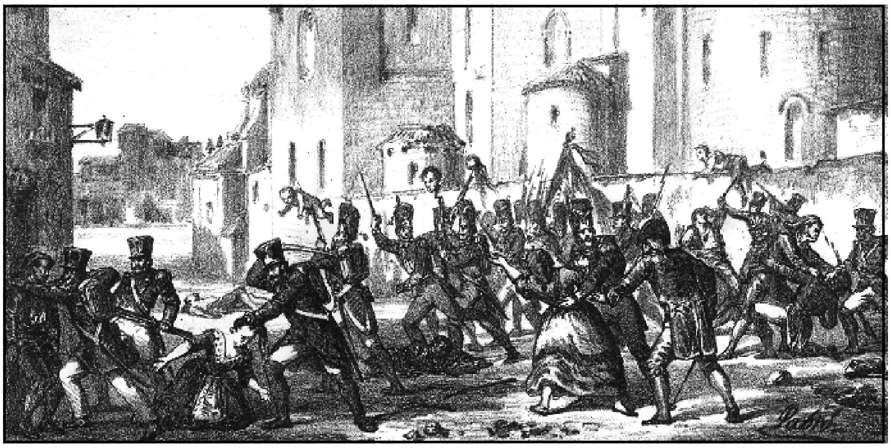

Detall d'un gravat sobre el saqueig de Tarragona publicat a l'obra *Cataluña. Historia de la Guerra de la Independencia en el antiguo principado*. Adolfo Blanch. Barcelona 1863. L'horror: homes i dones decapitats, criatures enforquillades a la baioneta, dones assassinades.

de la guerra a Catalunya; l'assalt va anar seguit de tres dies de saqueig, excessos brutals de la soldadesca, violacions i assassinats. Es comptabilitzaren prop d'11.000 morts entre el 1811 i 1813, a Tarragona. Al moment de l'assalt, entre els defensors de la ciutat hi havia l'oncle de la Marianna Alsina i Vieta, el militar i primer ajudant de cirurgia Pere Vieta i Gibert,[3] que aconseguí sobreviure i fou condecorat amb la «Cruz de Distinción de Tarragona», que porta el lema d'«Antes morir que rendir».

Fins al 1810, Tarragona havia estat un dels llocs més segurs de Catalunya i, per això, l'èxode de Barcelona i altres poblacions del país hi va anar portant tota classe de persones, civils i militars, artesans, menestrals, professionals del dret i de la medicina, notaris, funcionaris de l'administració que hi arribaren quan s'hi traslladaren les principals institucions i organismes de Catalunya, des del quarter general de l'Exèrcit i el dipòsit central de municions, fins a la fàbrica de la moneda, el tribunal de la Inquisició, les presons, amb els presoners de guerra i tot, l'Audiència o la Junta Superior de Catalunya. La ciutat es podia subministrar bé, tant d'armes com de queviures, a través del seu port, l'únic que quedava a Catalunya després de la caiguda de Barcelona i de Roses, però havia passat de ser una ciutat de 10.000 habitants abans de la guerra a tenir-ne més de 40.000 el 1810. Un tan sobtat creixement de la població va obligar les autoritats de Tarragona a prendre mesures per limitar l'excessiu nombre de persones que s'hi refugiava.[4]

Josep Martí ens ha dit, en la seva declaració, que primer havia estat a Tarragona un mes, degué ser a principis de la primavera del 1809. Coincideix amb el temps que Tarragona va rebre més gent, de finals de desembre de 1808 a l'abril de 1809, quan s'hi replegaren els efectius de l'exèrcit en retirada i les persones que s'anaven desplaçant cap al sud fugint dels territoris ocupats pels francesos, especialment després de les derrotes sofertes a Llinars i Cardedeu (16 de desembre de 1808), Molins de Rei (21 de desembre de 1808) i finalment Valls (25 de febrer de 1809).

Josep Martí, després d'estar-se aquest mes a Tarragona, va passar set o vuit mesos a l'Aragó, els mesos restants del 1809, on pensem que no hi va pas anar a fer de sastre, i finalment torna a Tarragona a principis de 1810, on degué conèixer la Marianna, si no es coneixien ja d'abans de Barcelona.

Però el 1810 les coses es varen començar a complicar i molta gent en va fugir, de Tarragona, començant per l'arquebisbe, que va refugiar-se a

Gravat de la batalla que es va presentar contra les tropes del general Saint-Cyr el 16 de desembre de 1808 entre Llinars i Cardedeu. *Cataluña. Historia de la Guerra de la Independencia en el antiguo principado*. Adolfo Blanch. Barcelona 1863.

Mallorca, el lloc més segur, i on cap francès no hi va posar els peus en tota la guerra si no era en qualitat de presoner. Alguns canonges i molts frares i capellans, però, varen arriscar les seves vides mantenint-se al peu del canó. Entre els militars, a part dels desertors, n'hi va haver molts, fins i tot dels de més alta graduació, que varen buscar també la manera d'abandonar la ciutat perquè es temien l'apocalipsi que s'acostava.

Hem vist que tant Josep Martí, com la Marianna Alsina, i els testimonis de Mataró que aporten per als tràmits del matrimoni ens diuen, a finals de maig de 1810, que els dos nuvis en els darrers quatre o cinc mesos s'havien estat a Tarragona, és a dir, gairebé tots els mesos transcorreguts del 1810, i deduïm que el dia del casament tot just feia una setmana o dues que havien arribat a Mataró.

Ve't aquí, doncs, les seves peripècies fins que es varen casar. Són uns de tants ciutadans que es veuen obligats a anar amunt i avall per les vicissituds de la guerra. Barcelona mateix, en poc temps, va quedar reduïda a la quarta part dels seus habitants per l'emigració contínua que va tenir des del moment de ser ocupada pels francesos.[5]

ELS SORTEJOS DE QUINTOS PER ANAR A LA GUERRA. ELS DESPLAÇAMENTS FORÇATS

Josep Martí quan fa els tràmits per casar-se té vint-i-quatre anys, està en edat de ser cridat en les constants lleves que es decretaven en les poblacions encara lliures del francès. En moltes lleves només es quintaven els solters i viudos sense fills, després ja es va començar a cridar tothom comprès entre els setze i els quaranta anys.

Els arguments que manifestà Josep Martí per casar-se amb tanta urgència és molt probable que fossin veritat, però potser no tota la veritat. De fet, tothom buscava excuses per alliberar-se d'anar a la guerra. Però qui sap si quan es va casar ja formava part d'algun cos armat, que va marxar tot seguit a combatre el francès, i es va comportar prou valerosament. En els set o vuit mesos que va estar-se el 1809, quan encara era solter, al «Reyno de Aragón», sense domicili, volem pensar que va anar-hi integrat en alguna formació militar o guerrillera[6] per participar en les accions bèl·liques que tenien aquelles terres per escenari. De moment, tot el que podem dir és el que diuen els papers.

La Marianna Alsina no va pas ser l'única de les seves germanes treta de Mataró pels trastorns d'aquests anys. Hem trobat una germana seva que es casa a la ciutat de Girona, encara ocupada pels francesos, el 7 de novembre de 1813. Segons el Llibre de Matrimonis de la Catedral de Girona «Josepa Alsina y Bieta, soltera, filla legítima de Salvador Alzina y de Josepa Alsina y Bieta, consorts difunts de la ciutat de Mataró, bisbat de Barcelona»[7], i habitant de la parròquia de la catedral de Girona es casava amb l'escrivent Anton Sala i Llach, fill de Cubells, poblet situat entre Balaguer i Artesa de Segre, del bisbat d'Urgell, i habitant també en la parròquia de la catedral de Girona. En aquells moments Catalunya estava annexionada a l'imperi francès, i Girona s'havia convertit en la capital del territori ocupat, i per això s'hi havien traslladat les direccions dels serveis civils i el comissari general de policia francès. El Departament del Ter, amb Girona per capital, era el més ben organitzat de la Catalunya napoleònica.[8] Qui sap quins camins li varen portar a Girona, a la Josepa Alsina i Vieta de Mataró.[9]

I encara una altra germana, la Francisca, la trobem casada a Barcelona tot just acabada la guerra, però no sabem on s'havia casat, tot i que sabem qui és el seu espòs i li coneixerem dos fills. Als desplaçaments voluntaris, ara s'hi han d'afegir els forçosos motivats per la guerra.

Detall d'*El gran dia de Girona* (acabada cap al 1863-1864), l'obra de més grans dimensions (10,80 x 4,92 m.) pintada per Ramon Martí Alsina, i l'obra de cavallet més gran de la història de la pintura catalana. Pinta el rebuig de l'assalt francès a Girona el 19 de setembre de 1809.

MARIANNA ALSINA, MINYONA D'UN NOTARI DE BARCELONA

L'expedient de matrimoni de Josep Martí i Marianna Alsina, els que seran els pares del pintor Ramon Martí i Alsina, que es conserva a l'Arxiu Diocesà de Barcelona encara ens subministra més notícies, que les podem saber a través d'uns «testigos de verdad» que compareixen per part de la núvia el 26 de maig a Barcelona.

Un és en Josep Castells, mestre sabater de Barcelona, de vint-i-sis anys que diu que «con motivo de haber vivido en una misma calle y muy vecinos en esta ciudad i Parroquia del Pino, ha conocido y tratado más de dos años a María Anna Alsina, que servía de criada en casa del Notario Just». L'altre testimoni és la Josepa Mas, de 45 anys, viuda de Tomàs Catà, potser un Catà de Llavaneres parent dels Vieta, que diu que «con motivo de haber servido de criada dicha Alsina unos dos años en casa de un sobrino de la declarante…». La Marianna era a Barcelona a servir a casa d'un notari, doncs, abans de la guerra.

L'ecònom de la parròquia del Pi certifica que en les matrícules parroquials consta que la Marianna va complir en aquesta parròquia de Barcelona els preceptes de confessió i sagrada comunió pasqual en els anys 1807 i 1808.

La Marianna ha dit que s'hi va estar uns tres anys, a Barcelona, que després va anar a Vic quatre o cinc mesos, i finalment a Tarragona quatre o cinc mesos més. Ara podem saber, a través dels testimonis aportats, que era a servir a casa d'un notari, suposem que es refereixen a Jaume Just i Mas, notari Just i nebot de Josepa Mas, segons les declaracions, i que degué seguir els passos d'aquest quan va fugir de la Barcelona ocupada.

A través dels inventaris dels arxius notarials de Catalunya publicats per la Fundació Noguera[10] podem saber fàcilment que aquest notari autoritzà escriptures a Barcelona des del juliol de 1805, i que a partir de 1809 se'l troba a Tarragona i a Vic. El juny de 1814 torna a Barcelona, com molta gent que havia abandonat la capital des de l'ocupació per les tropes napoleòniques. El 1814, així que els francesos se'n van, hi ha un retorn massiu de la majoria de famílies que havien emigrat.

Potser la Marianna Alsina havia estat acompanyant el notari i la seva família en el seu obligat pelegrinatge d'una ciutat a una altra, servint-los de minyona, fins al maig de 1810 quan, a Tarragona, decideix amb Josep Martí venir a Mataró per casar-se.

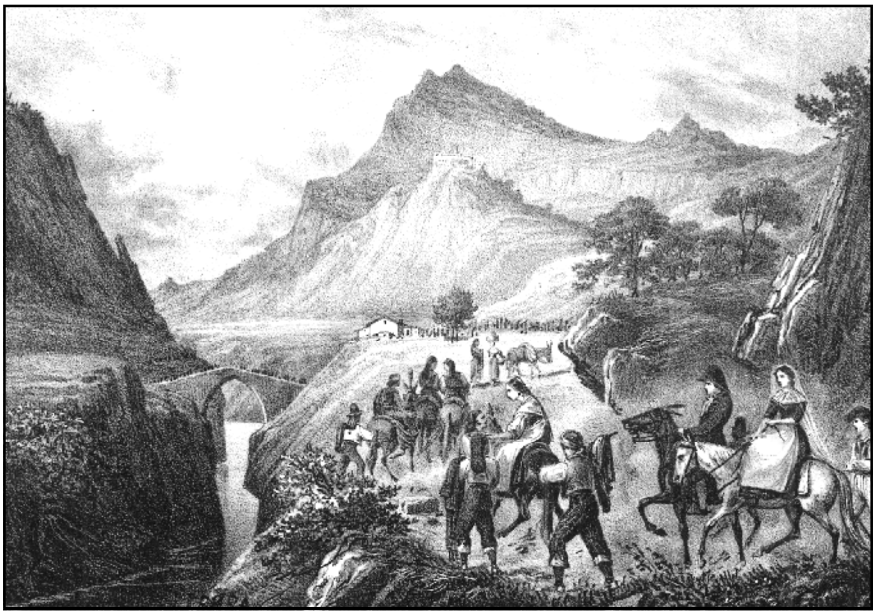

Moltes famílies fugien dels territoris que anaven ocupant els francesos. Detall d'un gravat de *Cataluña. Historia de la Guerra de la Independencia en el antiguo principado*. Adolfo Blanch. Barcelona, 1863.

Des del moment del matrimoni celebrat a Santa Maria de Mataró, el maig de 1810, perdem el rastre de Josep Martí i Marianna Alsina en el temps que resta de guerra.

Pensem que es varen estar un temps a Mataró, si més no fins al 13 d'agost, quan s'inscriu el matrimoni en els llibres sacramentals per segona vegada.

JOSEP MARTÍ, SASTRE DE LA PARRÒQUIA DE SANT MIQUEL I DESPRÉS PORTER DE LA CASA DE LA CIUTAT

Josep Martí, sastre, abans de la guerra era parroquià de la parròquia de Sant Miquel de Barcelona. En l'expedient del matrimoni l'ecònom d'aquesta parròquia certifica la comunió pasqual de Josep Martí en els anys 1804, 1805, 1807 i 1808. L'església de Sant Miquel estava adossada a l'Ajuntament de Barcelona, on Josep Martí entrà a treballar de porter segons explica Joaquim Folch

i Torres a *El pintor Martí i Alsina*[11] basant-se en les notes deixades escrites pel pintor. L'Ajuntament tenia molt pocs empleats en aquells anys i el que avui en diríem ordenances o conserges rebien el nom de «porters».

A l'Arxiu Capitular de la catedral de Barcelona hem trobat la confirmació d'aquesta feina de Josep Martí Crusellas, precisament en els batejos d'alguns dels seus fills, germans del pintor, i podem veure com el porter féu bones amistats, a l'Ajuntament, perquè va fer padrins un distingit regidor i una filla d'aquest.

El 27 de març de 1821 es bateja a la catedral a Rita, Clotilde i Maria del Carme, filla de Joseph Martí, porter de la Casa de la Ciutat, i de Marianna Alsina; «fou padrina Dna. Rita Esteve, donzella, filla de Don Rafael Esteve, ex-regidor de aquesta ciutat».

El 2 d'agost de 1824 fou batejat també a la catedral de Barcelona Rafael, Pere i Mariano, fill de Joseph Martí «Porter de Mostasseria de la ciutat de Barcelona» i de Marianna Alsina. Foren padrins Don Rafael de Esteve i de Sabater, natural de Barcelona i Dna. Ysabel Messa, natural de Maó[12] i habitant de Barcelona, muller de Don Pere Vieta, catedràtic de Física.

Rafael d'Esteve era regidor de la ciutat al moment de l'ocupació francesa i fou dels pocs que s'hi va quedar, car molts varen abandonar el càrrec i la ciutat. Però en els fets de la Reial Audiència, a l'actual Palau de la Generalitat, del 9 d'abril de 1809, quan els generals Saint-Cyr i Duhesme obligaren les autoritats espanyoles a prestar jurament de fidelitat a Josep I Bonaparte, Rafael d'Esteve s'hi negà, com quasi tots els altres, i, en conseqüència, se'l va destituir del càrrec i se'l va arrestar.[13] La majoria d'autoritats que es negaren a prestar el jurament varen ser empresonades a Montjuïc. Acabada la guerra, Rafael d'Esteve va ser ennoblit.

Fixem-nos que la padrina de Rafael, Pere i Mariano Martí i Alsina, batejat el 1824 és Isabel Messa, l'esposa de Pere Vieta i Gibert, l'oncle de la Marianna, fill de Llavaneres, i que també serà padrina el 1826 de Ramon Martí i Alsina.

La feina de Josep Martí a l'Ajuntament, de «porter de mostasseria», devia consistir a fer d'agent de l'autoritat responsable de controlar els preus, pesos i mesures en les transaccions fetes a la ciutat i que també resolia conflictes menors en matèria d'ordenances i policia.

Entrada al carrer de les Semoleres al barri de santa Caterina de Barcelona, on vivien els pares de Ramon Martí i Alsina, i se suposa que hi va néixer el pintor. Foto: Delfin Tió.

Ramon Martí i Alsina, en un dels seus escrits, explica que, quan va néixer, els seus pares vivien al carrer de les Semoleres, tocant al convent de Santa Caterina, avui mercat, i que, en morir el pare, quan ell tan sols tenia quatre anys, la seva mare, vídua i sense el sou de l'espòs, es va haver de recollir amb els fills en una rebotiga del carrer de la Palla.

El pintor es va casar el 1850 amb Carlota Aguiló. I com que ens varen quedar uns dubtes i havíem vist algunes contradiccions sobre la identitat de la Carlota, també hem intentat aclarir-ho. Vet aquí el que n'hem tret, de net.

L'ESPOSA, CARLOTA AGUILÓ I MOREU

L'únic biògraf de Ramon Martí i Alsina, fins avui, Joaquim Folch i Torres, a *El pintor Martí i Alsina* diu que Carlota, la que es convertiria en l'esposa del pintor, era «una gentil donzella maonesa que vivia en aquell barri tan barceloní de Santa Maria del Mar, on el pare de la núvia exercia l'ofici d'argenter».[14]

Maria Teresa Guasch, conservadora del Museu Nacional d'Art de Catalunya i autora d'útils resums biogràfics de Ramon Martí i Alsina, i que va tenir accés durant anys a documentació familiar inèdita, diu que «Ramon Martí es casa amb Carlota Aguiló Moreno, filla d'un argenter procedent de les Illes»,[15] repeteix sempre el cognom Moreno, i no especifica de quina illa és l'argenter ni ens diu d'on és natural la Carlota. Fixem-nos que Folch diu que és maonesa.

Carlota Aguiló i Moreu (Barcelona 1827-1878) la primera esposa de Ramon Martí i Alsina. Col·lecció particular.

Maria Concepción Chillón, autora d'una tesi doctoral sobre Ramon Martí i Alsina, ens diu que Ramon es va casar amb Carlota Aguiló, «filla d'un argenter procedent de Mallorca»[16] i en tota la tesi va repetint que es diu Carlota Aguiló Moreno, sempre Moreno, com escriu Maria Teresa Guasch.

Per tant, es planteja el dubte de si la Carlota era maonesa o barcelonina, o potser, mallorquina. I, en cas de ser barcelonina, no hi ha cap seguretat sobre l'illa de procedència del seu pare.

Si vivien al barri de Santa Maria del Mar, que ens diu Folch i Torres, i la Carlota hi podia haver estat batejada, la comprovació es complica perquè els llibres sacramentals que podrien contenir la seva inscripció de bateig varen ser cremats durant la Guerra Civil i, quan va néixer, el Registre Civil encara no existia.

Sortosament, les dues preguntes, el lloc de naixement de la Carlota i el del seu pare, les hem pogut aclarir d'una manera indirecta consultant els llibres sacramentals de la parròquia de Sant Just i Pastor de Barcelona[17] on Ramon Martí i Alsina es va casar amb la Carlota Aguiló i Moreu el 4 d'abril de 1850. A més, algunes dades ens les ha confirmades l'expedient del matrimoni dels pares de la Carlota, que es conserva a l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

La inscripció del matrimoni a la parròquia de Sant Just i Pastor ens diu que «Ramon Martí, solter, artista, natural de Barcelona, habitant en la parròquia de Sant Jaume, fill de Josep, difunt, i de Mariagna Alsina, vivent, cònjuge, part una; amb Carlota Aguiló, soltera, natural de Barcelona, habitant en la parròquia de Sant Just, filla de Francesc, difunt, i de Mariàngela Moreu, vivent, cònjuge, part altra. Foren presents per testimonis Josep Maria Cuyàs, veler, casat, i Anton Ferau, escrivent, viudo, naturals de Barcelona».[18] La núvia Carlota Aguiló és natural de Barcelona, doncs, segons aquesta inscripció, i no maonesa ni mallorquina.

A l'arxiu de la parròquia de Sant Just i Pastor, també s'hi conserva la documentació del matrimoni de Ramon Martí i Alsina i la Carlota, datada el 26 de març de 1850, matrimoni celebrat el 4 d'abril de 1850, que ens aclareix alguna cosa més: que el pare de la Carlota Aguiló, ja difunt, es diu exactament Francesc d'Assís, i ens confirma, tal com consta en la inscripció, que la Carlota es diu Moreu de segon cognom i no Moreno que li atribueixen les biografies.

Ens acaba de confirmar que es diu Moreu la inscripció del 3 d'agost de 1846 del bateig d'una neboda de la Carlota, la Maria Concepció, Josepha i Maria Àngela, filla de Joseph Cuyàs, veler, i d'Ysabel Aguiló, germana de la Carlota, naturals de Barcelona. Avis materns, Francesch i Mariàngela Moreu. Moreu, doncs.

A l'Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona es conserva el llibre de matrimonis de 1849-1850, on consta registrat el 4 d'abril de 1850[19] el matrimoni de Ramon Martí i Alsina, «de edad 24 años –que no els complia fins a l'agost– de profesión artista», i Carlota Aguiló i Moreu «natural de Barcelona, de veinte y tres años». La Carlota, doncs, és un any més jove que en Ramon. Fixen el domicili a la plaça de Santa Anna, 4, tercer pis. La plaça de Santa Anna era gran part del que avui és l'avinguda del Portal de l'Àngel, començant per baix, la que va des de la font de la cantonada del carrer de la Cucurulla i el carrer dels Arcs, fins a l'alçada del carrer de Santa Anna i el carrer Comtal.

I no ens passa per ull una dada significativa referent al pintor. Fixem-nos que al moment de casar-se, als vint-i-tres anys, ja fa constar que és «artista». En la proclama de la parròquia de Sant Jaume es manifesta que és «professor artista».[20] Vol dir que ja es guanya la vida pintant, i potser ensenyant, que ja ha acomplert el seu propòsit.

EL PARE DE LA CARLOTA, FRANCESC D'ASSÍS AGUILÓ I FUSTER, NATURAL DE PALMA DE MALLORCA

Igualment, un any abans i en la mateixa parròquia de Sant Just i Pastor, el 12 de maig de 1849, s'inscriu el bateig d'un altre nebot de la Carlota Aguiló i Moreu: «Manuel, Ramon, Joseph, Carlos, fill legítim i natural de Joseph Cuyàs i d'Ysabel Aguiló, naturals de Barcelona [...]. Avis materns, Francesch i Mariàngela Moreu, ell natural de Palma».

Novament Moreu, i una dada més: «ell natural de Palma»; és a dir, que Francesc d'Assís Aguiló, el pare d'Ysabel i Carlota, és natural de Palma de Mallorca.

L'expedient del matrimoni dels pares de la Carlota, tramitat el mes de desembre de 1822, que es conserva a l'Arxiu Diocesà de Barcelona, encara ens diu que «Francisco Aguiló, argenter, natural de Palma, habitant en Santa Maria del Mar, fill de Joseph Aguiló i de Margarida Fusté, naturals de Palma, viudo de Maria Salvat, natural de Barcelona, [es casa amb] Mariàngela Mureu habitant en dita Parròquia, filla de Domingo Mureu i Gertrudis Aragó, difunts, naturals de Barcelona».

També pels certificats del vicari i del domer podem saber que la Mariàngela Moreu, la que seria la mare de la Carlota, va ser parroquiana de Sant Pere de les Puelles del 1815 al 1818 i de Sant Cugat del Rec, la parròquia veïna, pel nord, de Santa Maria del Mar, el 1820.

Així, doncs, ja hem aclarit les dues coses que volíem saber, que l'esposa de Ramon Martí i Alsina, Carlota Aguiló i Moreu, és natural de Barcelona, que el seu pare es diu Francesc d'Assís Aguiló i Fuster, que és natural de Palma de Mallorca, i que es casa el 1822 en segones núpcies amb la Mariàngela Moreu i Aragó, de Barcelona, i que, efectivament, vivien en la parròquia de Santa Maria del Mar on degué néixer i fou batejada la seva filla Carlota.

En la documentació de les parròquies de Santa Maria del Mar i de Sant Just i Pastor de Barcelona, en aquests anys hi podem observar moltes inscripcions amb els cognoms d'Aguiló, Picó, Miró, Fuster que, una bona part, són argenters i procedents de Palma de Mallorca. Són cognoms xuetes, de famílies de descendents de jueus conversos que es dedicaven, molts, tradicionalment, a l'ofici de l'argenteria.

ELS FERAU

Quan vàrem llegir per primera vegada als llibres sacramentals de la parròquia de Sant Just i Pastor la inscripció del casament de Ramon Martí i Alsina, vàrem observar que hi intervenia per testimoni un tal Anton Ferau, escrivent i viudo. Aquest estrany cognom de Ferau ens va cridar molt l'atenció perquè coneixíem un Ferau pintor que havia estat actiu a Barcelona des de mitjan segle XIX, coincidint aproximadament amb l'època de Ramon Martí i Alsina; aquest pintor Ferau es deia Enric Ferau i Alsina.

Un Ferau en el casament, i un pintor Ferau amb el mateix segon cognom que Ramon Martí i Alsina, ens va fer sospitar que els dos pintors podien estar relacionats. Les mares dels pintors podrien ser germanes, de cognom Alsina, i el

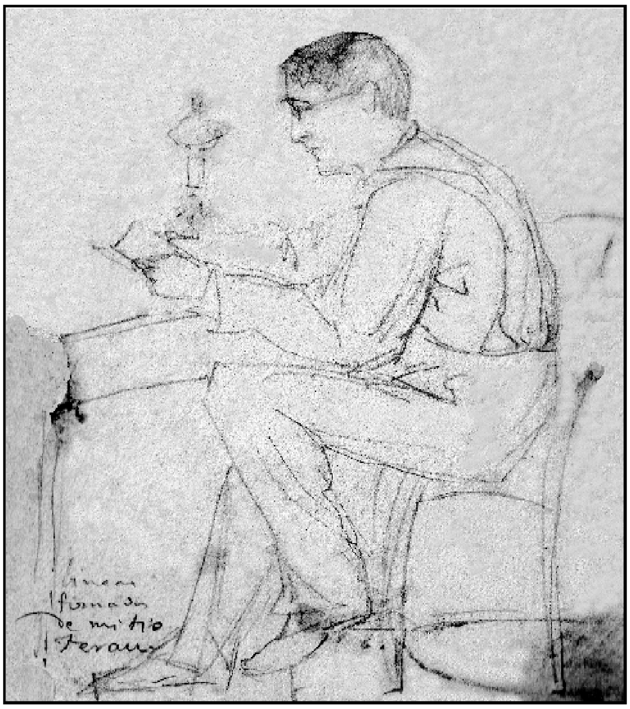

Ramon Martí i Alsina dibuixa el seu oncle Antoni Ferau i Vidal (1790-1860) llegint al costat d'un quinqué, amb l'anotació de «líneas firmadas. De mi tío Ferau». Col·lecció particular.

testimoni Anton Ferau podria ser oncle de Ramon Martí i Alsina, i viudo d'una Alsina Vieta de Mataró. Calia comprovar-ho.

Al llibre d'òbits de la mateixa parròquia de Sant Just i Pastor hi consta inscrita la mort Anton Ferau, el testimoni del casament, i possible oncle de Ramon Martí i Alsina. La inscripció ens diu que Anton Ferau va morir el 16 d'agost de 1860, als setanta anys d'edat, que era professor de francès i viudo de Francisca Alsina, que era fill de Vicenç Ferau natural de Barcelona i d'Esperança Vidal natural de Vilafranca del Penedès, i que vivia al carrer de Caçador, número 4, primer pis. Si no s'equivoquen en l'edat, cosa freqüent, Anton Ferau degué néixer, doncs, cap al 1790.

La sospita se'ns començava a confirmar. La inscripció de l'òbit ens descobria que el cognom de la seva esposa, Alsina, coincidia amb el que ens havíem imaginat. Ara calia veure si, a més, es deia Alsina i Vieta, o si era de Mataró, i això ja ens donaria més seguretat que es tractava d'una germana de la mare de Ramon Martí i Alsina.

LA TIA DE MATARÓ, RESIDENT A BARCELONA, FRANCISCA ALSINA I VIETA

De moment, no hem pogut trobar la inscripció del matrimoni d'Anton Ferau amb Francisca Alsina; no sabem ni on es varen casar ni quan, però veurem clarament que són oncles de Ramon Martí i Alsina i pares del pintor Enric Ferau i Alsina.

Francesc Fontbona, en l'article «Enric Ferau (1824-1887) un paisatgista amagat, entre el romanticisme i el realisme»,[21] fa un interessant estudi del pintor barceloní Enric Ferau i Alsina i ens dóna la dada de la inscripció de l'òbit de l'artista, que consta al Registre Civil de Barcelona,[22] segons la qual Enric Ferau i Alsina, artista pintor, natural de Barcelona, fill d'Antoni i de Francisca, va morir a Barcelona el 5 d'agost de 1887, a l'edat de seixanta-tres anys. Degué néixer, doncs, el 1823 o el 1824 si no s'equivoquen.[23]

Per aquesta inscripció sabem, doncs, que la mare d'Enric Ferau i Alsina es diu Francisca Alsina. Ara es tractava de veure si als llibres sacramentals de Santa Maria de Mataró hi havia alguna Francisca Alsina i Vieta, germana de la mare de Ramon Martí i Alsina.

Repassant aquests llibres es pot saber que la família de la mare de Ramon Martí i Alsina foren vuit germanes.[24] En el bateig de la més petita, que se celebra el 25 d'abril de 1807, s'inscriu a Salvadora, Joaquima i Josepa Alsina i Vieta, «sense padrí», però li fa de padrina Francisca Alsina i Vieta «germana de la batejada», segons la inscripció.

Aquesta és, per tant, la Francisca Alsina que es va casar amb l'Anton Ferau que fa de testimoni en el casament de Ramon Martí i Alsina, que ha cridat, doncs, al seu oncle vidu, tal com havíem suposat.[25]

ANTON FERAU I ALSINA, COSÍ GERMÀ DE RAMON

Del matrimoni format pels oncles Anton Ferau i Vidal i Francisca Alsina i Vieta, en coneixem dos fills i, pel que hem pogut saber, tots dos moren solters.

El més gran és l'Anton Ferau i Alsina, batejat a la parròquia dels Sants Just i Pastor de Barcelona el dia 20 de desembre de 1814, l'últim any de la Guerra del Francès, i amb els francesos ja fora de Catalunya, i nat el dia abans; li foren posats els noms d'Anton, Josep i Joaquim, «fill legítim i natural d'Anton Ferau, jove comerciant de Barcelona i de Francisca Alsina, natural de Mataró, cònjuge; fou padrina Donya Isabel Vieta [Messa, de soltera], muller de Don Pere Vieta, Catedràtic de Física Experimental de la Llotja».

Veiem com els cosins germans Anton Ferau i Alsina i Ramon Martí i Alsina, i el seu germà Rafael, tenen la mateixa padrina: la menorquina d'Es Castell Isabel Messa i Neto (1790), l'esposa de Pere Vieta i Gibert (1778-1856), que tot just feia tres mesos que acabava d'estrenar la seva càtedra de Física Experimental de la Llotja promoguda per ell mateix.[26]

Anton Ferau i Alsina, aquest cosí, va morir el primer de maig de 1860 als quaranta-cinc anys d'edat –quaranta-dos segons la inscripció de l'òbit– quan estava domiciliat al carrer de Caçador número 4, primer pis, el mateix domicili que el pare,[27] solter i del comerç, fill dels consorts Antoni i Francisca Alsina.

Hem vist que el seu pare Anton, l'oncle de Ramon Martí i Alsina, moriria en aquesta mateixa casa només tres mesos després, el 16 d'agost de 1860.

El carrer de Caçador, que es deia aleshores, és l'actual carrer del Bisbe Caçador, un carreró curt i sense sortida, un cul-de-sac, situat davant per davant de la basílica dels Sants Just i Pastor, a la plaça d'aquest nom. Al carrer del Bisbe

La portalada de la basílica dels Sants Just i Pastor de Barcelona des del carrer del Bisbe Caçador, el domicili de la família Ferau i Alsina, els oncles i cosins de Ramon Martí i Alsina. Foto Pere Tió.

Caçador, 4 avui hi ha situat l'Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona i és veí del número 3 que és la seu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

ENRIC FERAU I ALSINA, EL COSÍ GERMÀ PINTOR

Avancem un resum de les dades biogràfiques i la trajectòria artística d'aquest pintor que publiquem d'una manera més completa en una article de pròxima aparició al Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi.[28]

Fins avui ningú no havia relacionat com a cosins els dos pintors Ramon Martí i Alsina i Enric Ferau i Alsina. Algú havia aventurat que eren oncle i nebot. Poca cosa se'n sabia, d'Enric Ferau. Tenim el que havia escrit el 1889 Antoni Elías de Molins al *Diccionario Biográfico y Bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX*. [29] Transcrivim el que diu aquest diccionari:

> «FERAU Y ALSINA, (D. Enrique). Nació en Barcelona por los años 1823 a 1828. Fue en su mocedad oficial platero y, llevado de su afición al dibujo, cursó varios años en la escuela de la Junta de Comercio, en la que obtuvo varios premios. A la edad de 18 á 20 años publicó un álbum de dibujos de joyería que obtuvo buena aceptación. Siendo su vocación dedicarse a la pintura, abandonó su primer oficio y empezó a pintar con el escenógrafo y decorador Mr. Philastre, y después dedicóse exclusivamente al género del paisaje.
>
> En las exposiciones celebradas en esta ciudad en los años 1847 y siguientes, expuso gran número de cuadros. Murió el 5 de agosto de 1887».

També en coneixíem els comentaris elogiosos de Yagocésar de Salvador publicats en un llibret,[30] que ja té setanta anys, on tracta Enric Ferau de «maestro olvidado y casi desconocido». Diu que «su tío, Martí Alsina, debió de contagiarle su fuerza y su maestría» i que Ferau en molts dels seus paisatges «supera a Vayreda y a otros de mayor nombradía».

«Olvidado y casi desconocido», doncs, però que feia uns paisatges que «son una maravilla». I creu que Ramon Martí i Alsina era el seu oncle quan, al contrari, Enric Ferau encara era un parell d'anys més gran que el seu cosí Ramon Martí i Alsina.

Dels historiadors de l'art actuals només Francesc Fontbona ha parat atenció sobre Ferau i se sorprèn que, a pesar de la bona qualitat de la seva obra, sigui un desconegut, un dels casos més enigmàtics de la pintura catalana del segle XIX, diu. Fontbona s'ha referit a Ferau tant en els seus treballs generals d'història de l'art com en notes curtes que ha redactat per a alguns llibres i catàlegs. El 1993, fa més de vint anys, va publicar l'article a què ens hem referit al *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*[31] que és el text més complet que coneixem fins ara sobre l'artista.

L'estudi que hem portat a cap ens ha permès revelar moltes dades que, quan eren desconegudes, havien convertit realment Enric Ferau i Alsina en un autèntic enigma, en un «paisatgista amagat», que diu Fontbona.

Ara podem afirmar que Enric Ferau i Alsina era fill de mataronina, de Francisca Alsina i Vieta, cosí germà de Ramon Martí i Alsina, i que tots dos havien estudiat a Llotja, Ferau des del 1836 i Ramon Martí i Alsina des del 1840, on havien coincidit fins al 1847 en cursos, assignatures i professors. Eren tan amics, els dos cosins, que hem descobert que, fins i tot, havien viscut una temporada junts; hem trobat el pis que compartien del carrer dels Escudellers Blancs de Barcelona, prop de la plaça

Enric Ferau i Alsina dibuixat per Ramon Martí i Alsina, amb la firma habitual «R.M.» i l'anotació «De mi primo Ferau viviendo juntos. ca. 48-50». Col·lecció particular.

Reial, i podem saber, a través dels catàlegs de les exposicions, que varen participar molts anys plegats en les exposicions que organitzava l'Asociación de Amigos de las Bellas Artes, Ferau des del 1848 i Ramon Martí i Alsina des del 1851, i també se'ls veu junts en les exhibicions de la Sociedad para las Exposiciones de Bellas Artes i en altres sales d'exposició.

La troballa que ens ha satisfet més, però, ha estat descobrir el retrat del jove Enric Ferau i Alsina, que fins ara no sabíem ni la fesomia que tenia, dibuixat pel seu propi cosí Ramon Martí i Alsina.

ENRIC FERAU I ALSINA, PRECURSOR DEL PAISATGISME URBÀ

Enric Ferau no tingué les projeccions acadèmiques i docents del seu cosí Ramon, ni tampoc no assolí la seva fama i popularitat, però, segons Fontbona, fou un precursor del paisatgisme urbà al nostre país, un gènere desconegut en aquell temps –a mitjan segle XIX–, una autèntica innovació.

La millor obra coneguda de Ferau d'aquesta temàtica, precisament, forma part d'una col·lecció particular mataronina. Es tracta d'un oli que representa la ciutat de Barcelona vista des dels balcons de l'última casa del carrer Nou de la Rambla –abans Conde del Asalto–, al costat mateix de la Muralla de Terra, mirant a ponent.

L'artista reprodueix un gran primer terme de la muralla amb gent passejant-s'hi. La Muralla de Terra era un dels passejos preferits dels barcelonins, com l'altre lloc de moda, la Muralla de Mar, que ocupava l'actual passeig de Colom. Els carrers de la ciutat que pinta en el quadre encara es veuen tots tancats dintre muralla. Les cases han de conviure dins del clos emmurallat amb les fàbriques –que es distingeixen per les xemeneies fumant, signe de treball i de prosperitat–.

Barcelona estava en ple procés industrialitzador. Enric Ferau aleshores vivia en el quart pis del número 103 del carrer Nou de la Rambla, des d'on observà la ciutat per a fer el quadre. Davant mateix de casa seva hi havia una caserna que ocupava el que havia estat l'antic convent de Sant Pau del Camp, desamortitzat i convertit una part en caserna i una part en parròquia, la parròquia de Sant Pau. En el quadre podem observar una fila de soldats fent la instrucció en els patis de la caserna. El que avui és el Paral·lel o la Ronda de Sant Pau, són camins, camps i horts fora muralla. És la Barcelona que s'ha llançat decidida a la revolució industrial però que encara conserva les muralles, que no s'enderrocarien fins al 1854. És la instantània d'un moment de la història urbana.

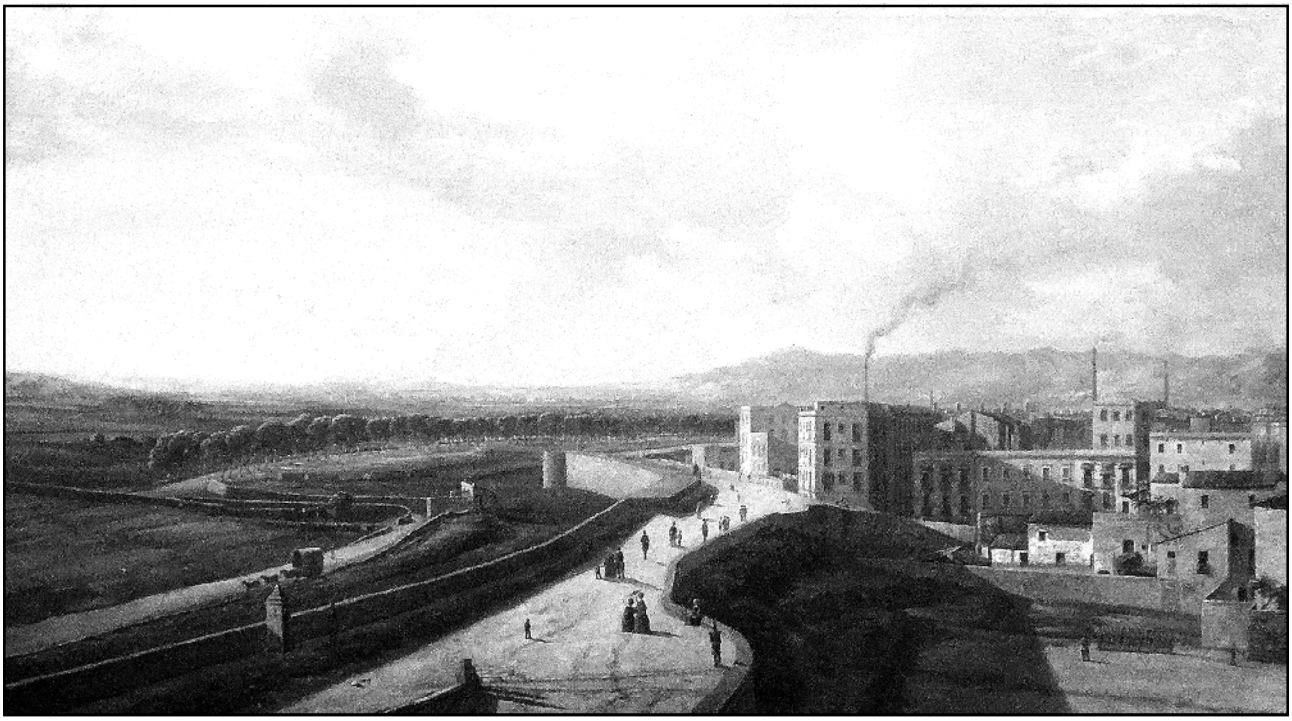

Enric Ferau i Alsina, *La Muralla de Terra* (1853).
Col·lecció particular. Mataró.

LA REVOLUCIÓ INDUSTRIAL ATREU ESTRANGERS A BARCELONA

Les dècades centrals del segle XIX foren temps de canvis i progrés, però també de revoltes, guerres, aldarulls i pronunciaments. Són els anys que varen haver de viure Ramon Martí i Alsina i el seu cosí Enric Ferau i Alsina, un temps revoltat que afectaria la seva manera de pensar i d'entendre l'art.

Dins de l'ambient d'aquella Barcelona en constant transformació, els dos cosins varen entrar en contacte amb artistes estrangers, com els francesos que havien vingut quan la ciutat demostrava la seva puixança construint el Teatre del Liceu, inaugurat el 1847, on Ferau va entrar a treballar com a ajudant d'Henri Philastre, el mag francès de l'escenografia que s'encarregà de fer les decoracions i les primeres escenografies del teatre, juntament amb Charles-Antoine Cambon, Fèlix Cagé, Michel Pourchet i d'altres. Els dos cosins també tractaren el pintor francès Tony de Bergue (1820-1896) que pertanyia a una família que havia arribat a principis dels anys trenta per instal·lar la més gran part dels vapors de les fàbriques que protagonitzaren la revolució industrial a Catalunya.

Enric Ferau i Alsina, detall de *La Muralla de Terra* (1853).
Col·lecció particular. Mataró.

Els nous aires que portava aquell estol d'artistes estrangers ben segur que varen estimular l'esperit i la intuïció dels joves inquiets Ramon Martí i Alsina i Enric Ferau i Alsina quan començaven a fer els primers passos de la seva carrera.

LA FORTUNA DELS DOS COSINS EN LA HISTÒRIA DE L'ART

Els dos cosins, fills de mataronines, varen compartir molts anys de la seva vida, varen tenir una idèntica formació artística i uns mateixos inicis professionals, gairebé dues vides paral·leles una llarga tongada, però els avatars de l'existència a un el varen elevar a la fama i a l'altre el van arraconar a l'oblit.

Ramon Martí i Alsina va arribar a ser un artista famós al seu temps. Amb una capacitat de produir dels seus tallers no superada per ningú, es convertí en la primera figura del mercat de l'art a Barcelona, fou professor de l'Escola de Belles Arts i se'l nomenà acadèmic de l'Acadèmia Provincial de Belles Arts de Barcelona. Després d'enviudar de la Carlota Aguiló i Moreu i d'estar relacionat una temporada amb la seva model favorita, la Dolores Oliva, es tornà a casar als seixanta-un anys amb una jove model, la Paquita Chillida. Va tenir vuit fills, entre els dos matrimonis. Formà escola, comptà amb molts seguidors entre els seus alumnes de Llotja i els ajudants i aprenents dels tallers que tenia oberts, el mateix Joaquim Vayreda no va pas ser alumne seu a Llotja, sinó al taller del carrer dels Tres Llits. Ramón Martí i Alsina és avui reconegut com l'indiscutible mestre iniciador de la moderna escola del paisatge a Catalunya.

El seu cosí Enric Ferau i Alsina va exposar amb molta profusió durant tota la seva carrera i, si ens refiem de les cotitzacions que assolien els seus quadres, en ocasions superiors a les dels catedràtics de Llotja, hem de creure que, en vida, la seva obra va ser molt ben considerada i apreciada, però quan morí el 1887, als seixanta-tres anys d'edat, els comentaris lacònics de la premsa, tot i que reconeixien la vàlua de l'artista, ja preludiaven la seva condemna a l'oblit. És el preu que es paga per no haver estat professor de Llotja, ni acadèmic i de no haver tingut alumnes ni seguidors, i també d'haver mort solter, que privà l'artista de deixar algú interessat a perpetuar el seu nom i la seva memòria.

Pere Tió i Casas

Quadre resumit del parentiu de Ramon Martí i Alsina amb les famílies Aguiló, Ferau, Vieta i Amich

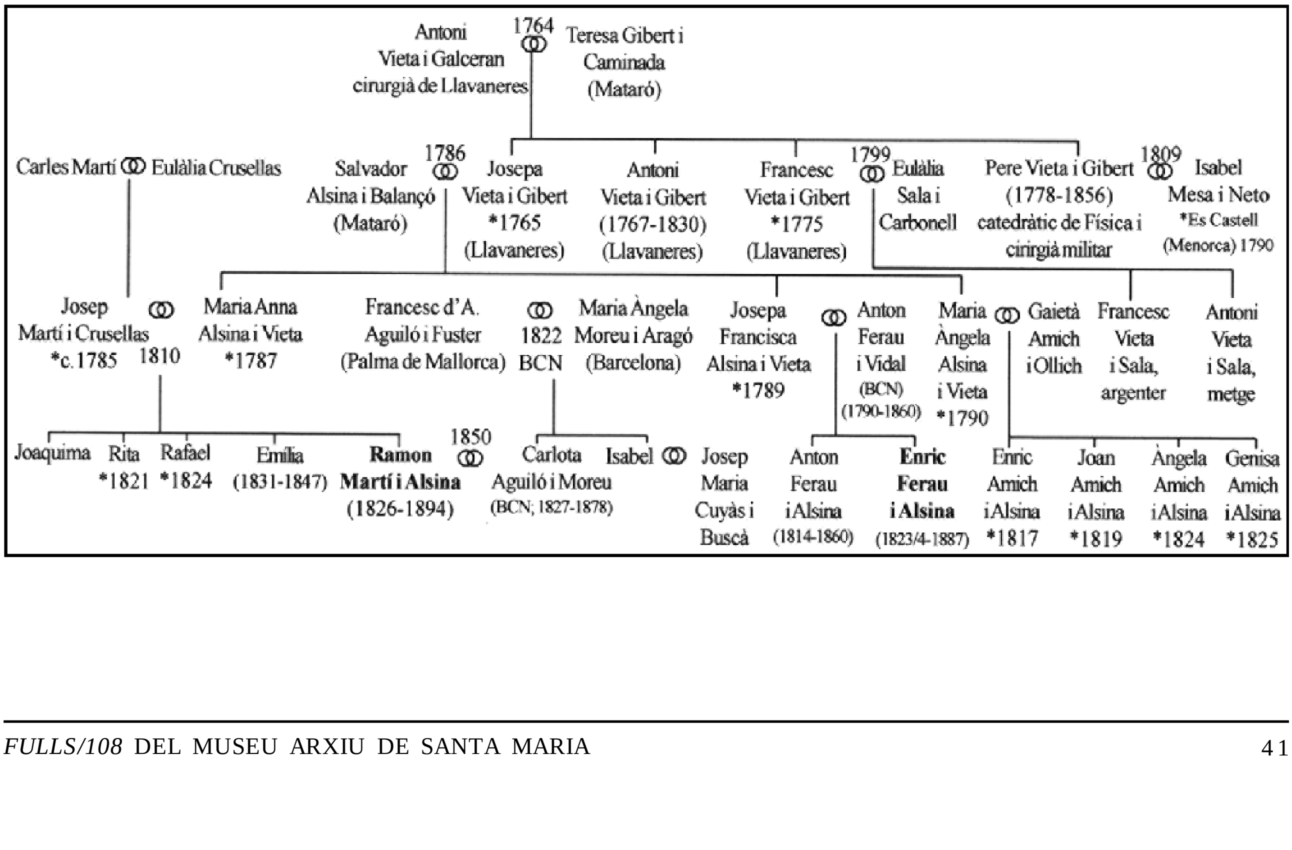

NOTES

1.- Cristina Mendoza, «L'instint alliberador de Ramon Martí i Alsina», *Realisme's. L'empremta de Courbet*, (Barcelona, 2011).

2.- Són Francisco Vidal, que no se'l declara vàlid, Narcís Rosés «de veinte y ocho a veinte y nueve años» i Bertomeu Rosés, de vint-i-dos anys.

3.- Fem un apunt de Pere Vieta i Gibert a l'article «Ramon Martí i Alsina a Mataró», publicat al número 104 dels *Fulls*, (Mataró, octubre 2012). És un simple apunt de la biografia més completa que tenim en curs de redacció.

4.- Jose Mª Recasens Comes, *La Revolución y la Guerra de la Independencia en la ciudad de Tarragona*, (Tarragona, 1965). Antoni Moliner Prada, *Catalunya contra Napoleó. La Guerra del Francès 1808-1814*, (Lleida, 2007).

5.- Segons Maties Ramisa, *Els catalans i el domini napoleònic*, p.187-188 (Barcelona, 1995) que es refereix a un cens napoleònic. Altres autors creuen que Barcelona va quedar reduïda a la tercera part, també amb molt pocs mesos; sigui quina sigui la xifra bona, l'emigració de la capital va ser extraordinària, de cada quatre habitants, o de cada tres, només n'hi va quedar un.

6.- Hem consultat l'Arxiu General Militar de Segòvia i no apareix en cap relació. Això no ens confirma ni ens nega res definitivament.

7.- Segons el llibre de matrimonis de la catedral de Girona dels anys 1812-1813, foli 12.

8.- Joan Mercader i Riba, *Catalunya i l'imperi napoleònic*, (Montserrat, 1978). Lluís Mª de Puig i Oliver, *Girona francesa. 1812-1814*, (Girona, 1976).

9.- Els arxius del bisbat de Girona d'aquests anys, que haurien de contenir l'expedient del matrimoni i que ens podrien informar dels antecedents dels nuvis, s'han perdut.

10.- Lluïsa Cases i Loscos, *Inventari de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, 7, segle xix. 1801-1862*, (Barcelona, 2012).

11.- (Barcelona, 1920).

12.- Sabem que no era de Maó, sinó del poble veí d'Es Castell –Villacarlos, en castellà– a Menorca. Ben documentat al meu article sobre Ramon Martí i Alsina del número 104 dels *Fulls*.

13.- Raymundo Ferrer, *Barcelona cautiva, o sea diario exacto de lo ocurrido en la misma ciudad mientras la oprimieron los franceses… Tomo Tercero. Comprehende los seis primeros meses de 1809*, (Barcelona, 1816).

14.- P. 52, (Barcelona, 1920).

15.- Maria Teresa Guasch, «Ramon Martí Alsina i la pintura de paisatge», *Cent anys de paisatgisme català*, (Barcelona, 1994). Segueix escrivint «Moreno» i «filla d'un argenter procedent de les Illes» en l'article «Ramon Martí Alsina. Una biografia» dins el catàleg *Ramon Martí Alsina. El gran dia de Girona. Anatomia d'un quadre*, (Girona, Barcelona, 2010).

16.- María Concepción Chillón, *El pintor Ramon Martí Alsina (1826-1894): Contrastos de la seva vida a partir d'una documentació inèdita i proposta d'un primer catàleg*,Vol I, pàg. 54. http://hdl.handle.net/10803/5201.

17.- Agraïm a l'arxiver de la basílica de Sant Just i Pastor, el senyor Josep Capdevila, les facilitats que ens ha donat per a consultar l'arxiu.

18.- La inscripció del matrimoni ens diu que la Carlota és «habitant en la parròquia de Sant Just», però no l'hi hem sabut veure com a batejada, en aquesta parròquia, molt probablement perquè va ser batejada a Santa Maria del Mar.

19.- Llibre de Matrimonis, número 292, matrimoni 291, del 1850.

20.- Consta en l'expedient matrimonial que es conserva a l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

21.- *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, Vol. 6, (Barcelona, 1992)

22.- El Registre Civil d'aquests anys es conserva a l'Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona.

23.- Hem revisat els llibres de batejos de la parròquia dels Sants Just i Pastor i de la catedral de Barcelona i no hi apareix inscrit, ni tampoc a Santa Maria de Mataró; a les parròquies de Santa Maria del Mar i de Sant Jaume de Barcelona es varen cremar els llibres d'aquests anys i els de la parròquia del Pi de Barcelona fa gairebé tres anys que són inaccessibles amb motiu d'obres de reforma i reorganització. Esperem poder trobar quelcom en el futur.

24.- Maria Anna, la gran, i mare de Ramon, nascuda el 6 d'octubre de 1787; Josepa Francisca, nada el 30 de juny de 1789; Mariàngela, nada el primer d'agost de 1790; Theresa, Josepa i Antònia, nada el 23 de febrer de 1792; dues germanes o germans més nascuts entre el 1794 i el 1801, ho hem pogut saber pels índexs, però no hem pogut consultar les inscripcions dels llibres de batejos, que s'han malmès; Maria Antònia, nada el 16 de gener de 1803; i, finalment, Salvadora, Joaquima i Josepa, nada el 24 d'abril de 1807 i morta el 4 de febrer de 1808.

25.- Com que no sabem si una de les dues germanes –o germans– nascudes entre el 1794 i 1801 es diu Francisca, l'esposa d'Antoni Ferau podria ser una d'aquestes o bé la Josepa Francisca, nada el 30 de juny de 1789, que li faltaven dos mesos per a complir els divuit anys quan hauria fet de padrina de la seva germana més petita. Era molt habitual en aquell temps adoptar com a definitiu el segon o, fins i tot, el tercer nom de bateig, i no el primer. Però és indiscutible que la Francisca Alsina i Vieta que el 1807 fa de padrina és la que es casarà amb Antoni Ferau i Vidal.

26.- Explicat àmpliament en l'article de Pere Tió i Casas, «Ramon Martí i Alsina a Mataró» al número 104 de *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, (Mataró, octubre 2012).

27.- Al tercer pis de la mateixa casa, hi tenien per veí l'escultor, i metge i pintor, Josep Anicet Santigosa Westraten (1823-1895), relacionat amb Mataró, perquè és l'autor de les dues estàtues i les decoracions de la façana i el remat de l'Ajuntament i de les imatges de la façana de la basílica de Santa Maria, les onze de la filera superior, avui encara existents.

28.- *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, vol. xxvii, corresponent a l'any 2013 que es publica el 2014, en premsa.

29.- Antonio Elías de Molins, *Diccionario Biográfico y Bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo xix*, Vol I, (Barcelona, 1889).

30.- Yagocésar de Salvador, *Sabor y pintura. Estampas y pintores de la Barcelona ochocentista*, (Barcelona, 1943).

31.- Francesc Fontbona, «Enric Ferau (1824-1887), un paisatgista amagat, entre el romanticisme i el realisme», *Butlletí de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi*, Volum VI, 1992, p. 63-78, (Barcelona, 1993).

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

SETANTA-CINC ANYS DE LA FI DE LA GUERRA CIVIL
Desfilada militar a la Riera (29 gener 1939)

MASMM. Arxiu d'Imatges

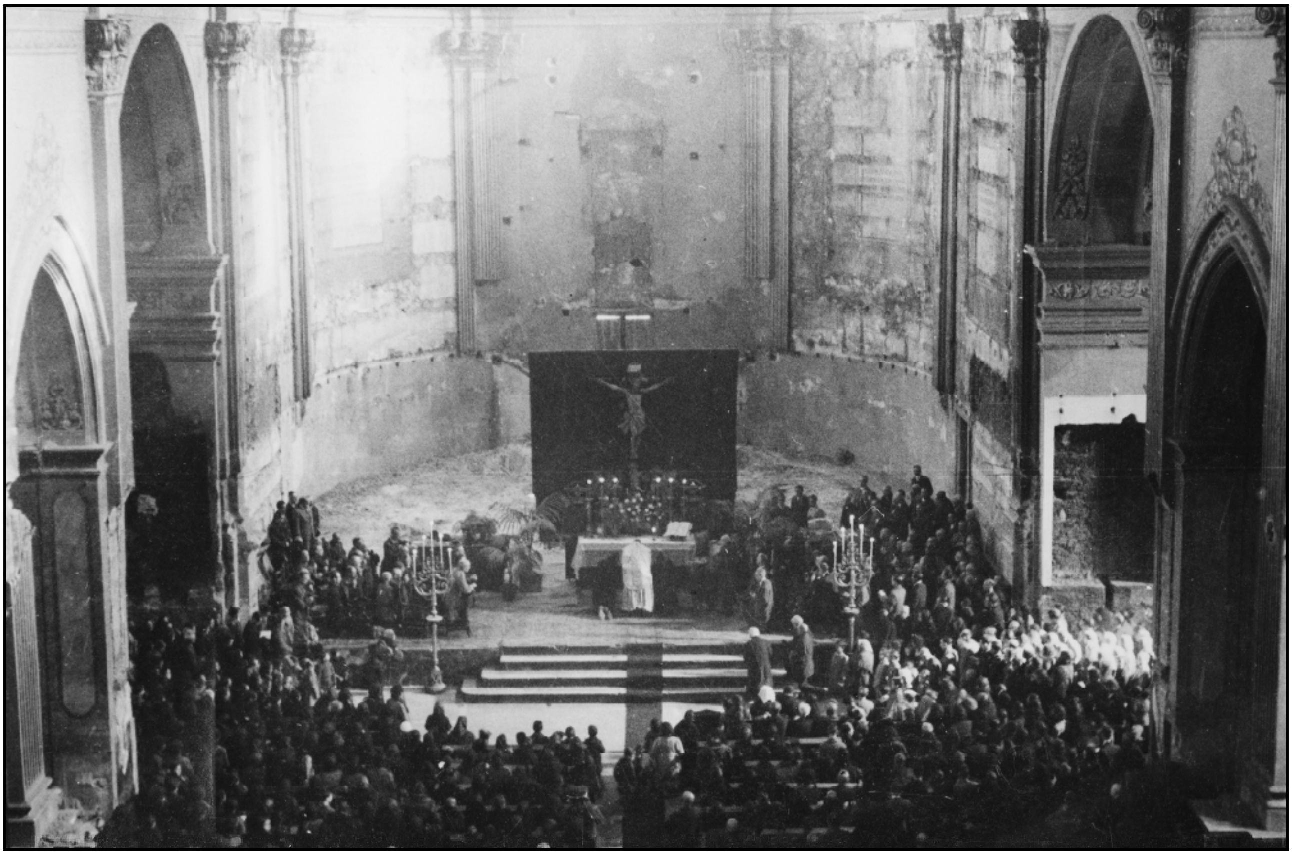

SETANTA-CINC ANYS DE LA FI DE LA GUERRA CIVIL
Primera missa celebrada a Santa Maria (2 febrer 1939)

Fotografia Santi Carreras
MASMM. Arxiu d'Imatges

SETANTA-CINC ANYS DE LA FI DE LA GUERRA CIVIL
Manifestació falangista davant la Casa de la Ciutat (febrer-abril 1939)

Fotografia Santi Carreras
MASMM. Arxiu d'Imatges

SETANTA-CINC ANYS DE LA FI DE LA GUERRA CIVIL
Mataronins fent la salutació falangista ritual (27 gener 1942)

MASMM. Arxiu d'Imatges

MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA
Centre d'Estudis Locals de Mataró

Col·labora:

Ajuntament de Mataró
Institut Municipal d'Acció Cultural

Amb el suport de:

INSTITUT RAMON MUNTANER
Fundació privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana